

ใบความรู้ที่ ๑ เรื่อง เกษตรโกสินทร์
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง เที้ยวเกษตรโกสินทร์
รายวิชา ประวัติศาสตร์ รหัสวิชา ส๒๓๑๐๒ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร

ที่ตั้ง แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ประวัติ

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหารเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก เดิมชื่อวัดโพธาราม ชาวบ้านเรียกสั้น ๆ ว่า "วัดโพธิ์" เป็นวัดโบราณราษฎรสร้างระหว่าง ปี พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๔๖ ในรัชกาลพระเพทราชา สมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยธนบุรีพระเจ้าตากสินมหาราชทรงยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงมีพระราชอาณาเขตปกครองตั้งแต่นั้นมา ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้มีการบูรณะใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๓๒ ใช้เวลาสร้าง ๗ ปี ๕ เดือน ๑๘ วัน โปรดเกล้าให้จัดงานฉลองและพระราชทานนามใหม่ว่า "วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม" เป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๑ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๓๔ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์อีกครั้งใช้เวลา ๑๖ ปี จึงเสร็จสมบูรณ์ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์พระรัศมีพระพุทธรูปไสยาสน์ และทรงเปลี่ยนชื่อเป็น "วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม" พร้อมทั้งทรงสถาปนาพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ ๔ ขึ้นในวัดองค์หนึ่ง เรียกว่าเจดีย์รัชกาลที่ ๔ ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมอบให้กระทรวงโยธาธิการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยมีกรมศิลปากรเป็นผู้ควบคุมการบูรณะปฏิสังขรณ์จนถึงปัจจุบัน การบูรณะใหญ่ครั้งที่ ๒ ดำเนินการในสมัยรัชกาลที่ ๕ และการบูรณะใหญ่ครั้งที่ ๓ ดำเนินการในรัชกาลปัจจุบัน

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญ

วัดนี้แบ่งบริเวณออกเป็น ๒ ส่วน มีถนนเชตุพนคั่นกลางวัด ได้แก่ เขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส โดยส่วนที่สำคัญ คือ เขตพุทธาวาส อันประกอบด้วยสถานที่สำคัญ ดังนี้

พระอุโบสถสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ ขยายและสร้างใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ลักษณะเป็นทรงรัตนโกสินทร์ ด้านในประดิษฐานพระประธาน คือ พระพุทธท้าวปฏิมากร

พระเจดีย์ ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ประกอบด้วยเจดีย์ ๔ ประเภท คือ พระเจดีย์ราย พระเจดีย์กลุ่ม พระปราสาท และพระมหาเจดีย์ใหญ่ ดังนี้

๑. พระเจดีย์ราย เป็นพระเจดีย์บรรจุอัฐิราชวงศ์ มีจำนวน ๗๑ องค์ ออกแบบจัดวางอย่างเป็นระเบียบให้รายล้อมอยู่นอกวงพระระเบียงชั้นนอกของพระอุโบสถ พระเจดีย์รายนี้มีรูปแบบและสัดส่วนที่ได้รับยกย่องว่าเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองที่งดงามที่สุดของยุครัตนโกสินทร์ เป็นแบบประเพณีนิยมประดับด้วยกระเบื้องถ้วยเคลือบสีและศิลาเขียวเหมือนกันหมดทุกองค์ มีขนาดเล็กที่สุดในพระเจดีย์ทั้ง ๔ ประเภทของวัด

๒. พระเจดีย์กลุ่ม เป็นพระเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุ กลุ่มละ ๕ องค์ ตั้งอยู่ที่ตรังมูมิวิหารคต ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ๔ องค์ ล้อมองค์กลาง ซึ่งมีขนาดใหญ่และสูงกว่า ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน

๓. พระปราสาท ส่วนฐาน ประกอบด้วย ฐานเขียงสี่เหลี่ยมตัดมุม ฐานสิงห์ ๓ ชั้น ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ส่วนเรือนธาตุ ประกอบด้วย ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ เรือนธาตุ มีรูปปั้นเทวดายืนถือพระขรรค์ในซุ้มคูหาทั้งสี่ทิศ บัวหาง และส่วนยอดประกอบด้วยฐานยอดทำเป็นรูปปั้นมารแบก ปราสาท ยอดนภศูล

๔. พระมหาเจดีย์ มีจำนวน ๔ องค์ เป็นพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔ ได้แก่

๑) พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญดาญาณ เป็นพระมหาเจดีย์องค์กลางสี่เหลี่ยม สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ เพื่อบรรจุพระพุทธรูปพระนามว่า "พระศรีสรรเพชญ์" พระพุทธรูปองค์นี้เดิมอยู่วัดพระศรีสรรเพชญ์ พระนครศรีอยุธยา ถูกพม่าเผาไฟลอบทองคำไปเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ไม่สามารถบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่ได้จึงอัญเชิญมาบรรจุไว้ในพระเจดีย์นี้ และถือเป็นเจดีย์ประจำรัชกาลที่ ๑ เมื่อได้บรรจุพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

๒) พระมหาเจดีย์ดิลกธรรมกรนิทาน อยู่ทางด้านเหนือองค์สี่เหลี่ยม สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ เพื่ออุทิศแด่พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ถือกันว่าเป็นพระเจดีย์ประจำรัชกาลที่ ๒

๓) พระมหาเจดีย์มุนีปัตติบริวาร อยู่ทางทิศใต้ของสี่มุมไม้สิบสอง สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ ถือกันว่าเป็นพระเจดีย์ประจำรัชกาลที่ ๓ ลักษณะสำคัญของเจดีย์ประจำรัชกาลที่ ๑-๓ จากฐานไปถึงยอดมีดังนี้ เป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ส่วนฐานประกอบด้วยฐานเชิงรูปสี่เหลี่ยมตัดมุมทำในรูปฐานสิงห์ ฐานสิงห์ ๓ ชั้น ฐานบัวปากระฆัง (ส่วนฐานบัวปากระฆังนี้มีลักษณะพิเศษเพิ่มจากแบบประเพณีทั่วไปคือ ประกอบด้วยบัวคว่ำลูกแก้วอกไก่ บัวปากระฆังและบัวเชิงบาตร) ส่วนองค์ระฆัง ส่วนบัลลังก์ คอฐานยอดมีเสาศรรอบ บัวถลา ส่วนยอดประกอบด้วย บัวกลุ่ม ๑๑ ชั้น ปลี ลูกแก้ว ปลียอด และเม็ดน้ำค้าง

๔) พระมหาเจดีย์ศรีสุริโยทัย อยู่ทางด้านทิศตะวันตกตรงกับองค์กลาง สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๔ สร้างเลียนแบบเจดีย์ศรีสุริโยทัยที่วัดสวนหลวงสวรค์ พระนครศรีอยุธยา ลักษณะสำคัญของเจดีย์นี้ คือ ส่วนฐานสูงประกอบด้วยฐานเชิงสูงทำเป็นฐานทักษิณ ฐานสิงห์ย่อมุมไม้สิบสองและย่อเก็จเพิ่ม ย่อแบบ ๔๕ องศา ฐานบัวลูกแก้วกลม ย่อมุมไม้สิบสอง ส่วนที่เป็นฐานเก็จเพิ่ม นั้นทำเป็นซุ้มคูหาทั้ง ๔ ทิศ เฉพาะทิศเหนือและทิศใต้มีเจดีย์กลมตั้งอยู่บนหลังคาซุ้ม ส่วนองค์เจดีย์ ประกอบด้วยฐานบัวลูกแก้วกลม ๓ ชั้น ทรงสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองแบบย่อรัศมี ส่วนองค์ระฆังและส่วนบัลลังก์ทรงสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองแบบย่อรัศมี คอฐานยอดมีเสาศรรอบ ส่วนยอดประกอบด้วย ปล้องไฉน ๒๑ ปล้อง ปลียอด และเม็ดน้ำค้าง

พระวิหารพระพุทธไสยาส หรือวิหารพระนอนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือในเขตพุทธาวาส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างพระพุทธไสยาส ขึ้นคราวบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนครั้งใหญ่เมื่อ พ.ศ.๒๓๗๕ นอกจากพระวิหารจะเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธไสยาสแล้ว ยังมีจิตรกรรมฝาผนังที่บันทึกสรรพวิชารายล้อมรอบตัวพระวิหารตามแบบไทยประเพณี

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. รายงานการสำรวจโบราณสถานในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : งานผังรูปแบบ ฝ่ายอนุรักษ์โบราณสถาน กองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๓๘.
- <http://www.resource.lib.su.ac.th/rattanakosin/index.php/๒๐๑๔-๑๐-๒๗-๐๘-๕๒-๐๕/๒๐๑๔-๑๐-๒๙-๐๒-๒๖-๒๓/๒๐๑๕-๑๐-๑๙-๐๓-๒๖-๑๕/๒๐๑๕-๑๐-๑๙-๐๓-๔๓-๕๙>
- <https://www.watpho.com/index.php/th/architecture/detail/๒๖๑>

วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

ที่ตั้ง

๑๔๖ ถนนตีทอง แขวงเสาชิงช้า เขตพระนคร กรุงเทพฯ

ประวัติ

วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ริมถนนตีทอง และถนนบำรุงเมืองหน้าวัดหันออกทางถนนอนุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชให้สร้างขึ้น (ประมาณ พ.ศ. ๒๓๕๐-๒๓๕๑) เดิมพระราชทานนามว่า “วัดมหาสุทธาวาส” โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระวิหารขึ้นก่อน เพื่อประดิษฐานพระศรีศากยมุนี (พระโต) ซึ่งอัญเชิญมาจากพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์พระร่วง ครั้นเวลาผ่านไปพระวิหารหลวงของวัดก็หักพังลงทำให้พระพุทธรูปองค์นี้ต้องตากแดด กรำฝน จนกระทั่งมาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ไปพบเข้าก็ทรงมีพระดำรัสให้อัญเชิญเข้ามายังพระวิหารของวัดสุทัศน์ ฯ ในพระนคร แต่เมื่ออัญเชิญเข้ามาแล้วพระวิหารในวัดนี้ยังสร้างไม่เสร็จ แต่สิ้นรัชกาล

ก่อนที่จะประดิษฐานเป็นสังฆาราม จึงเรียกกันว่า วัดพระโต วัดพระใหญ่ หรือวัดเสาชิงช้าบ้าง

ต่อมาถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ทรงโปรดให้สร้างต่อไปและแสดงผีพระหัตถ์ไว้เป็นอนุสรณ์ โดยทรงสร้างบานประตูกลางจำหลักด้วยผีพระหัตถ์ร่วมกับกรมหมื่นจิตรภักดี ของตัวพระวิหารแห่งนี้ด้วย ปัจจุบันบานประตูนี้ เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร แต่ก่อนที่การก่อสร้างจะแล้วเสร็จในสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงโปรดให้ทำการบูรณะสร้างพระวิหารจนสำเร็จแล้วทรงโปรดให้สร้างพระอุโบสถและศาลาการเปรียญ กับโปรดให้สร้างสวดมหาสถานและสร้างกุฏิสำนักสงฆ์ประดิษฐานสังฆาราม พระราชทานนามว่า วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร พร้อมกับนิมนต์พระสงฆ์ไปจำวัดตั้งแต่รัชกาลที่ ๓ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ และ รัชกาลที่ ๕ โปรดให้มีกรมช่างพระวิหารพระศรีศากยมุนี และซ่อมพระอุโบสถเพิ่มเติมภายใน

วัดสุทัศนเทพวรารามเป็นที่ประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร และได้อัญเชิญ พระบรมราชสรีรางคารของพระองค์ มาบรรจุที่ผ้าทิพย์ด้านหน้าพุทธบัลลังก์ พระศรีศากยมุนีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ และมีพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลคล้ายวันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทรในวันที่ ๙ มิถุนายนของทุกปี

สถาปัตยกรรมที่สำคัญ

พระอุโบสถ มีความงามตามแบบสถาปัตยกรรมไทยโบราณสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภายในประดิษฐานพระประธาน คือ พระพุทธตรีโลกเชษฐ จดว่าเป็นพระอุโบสถที่ยาวที่สุดในประเทศไทย

พระวิหาร มีความงามตามแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยถ่ายทอดมาจากพระวิหารมณฑล บพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวคือ ด้านหน้าและด้านหลังพระวิหารมีประตูเข้าสู่พระวิหารด้านละ ๓ ประตู เป็นประตูสลักไม้ สร้างในรัชกาลที่ ๒ กล่าวกันว่าบานประตูพระวิหารของวัดสุทัศน์เป็นผีพระหัตถ์รัชกาลที่ ๒ นับเป็นสถาปัตยกรรมชั้นเอกชิ้นหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๒ ภายในประดิษฐานพระศรีศากยมุนี ซึ่งอัญเชิญมาจากสุโขทัย ในสมัยรัชกาล ที่ ๑

ตำหนักสมเด็จพระสังฆราช เดิมใช้เป็นที่พักของสมเด็จพระสังฆราช (แพ ตีสสเทวมหาเถร) ซึ่งเป็นพระสังฆราชองค์ที่ ๑๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นตึกหลังใหญ่ชั้นเดียว

ศาลาวิหารทิศ เป็นศาลาทรงไทย ๔ หลัง อยู่บนพื้นไพทีรอบมุมพระวิหารทั้ง ๔ ทิศ เป็นศาลาโถง ด้านสกัดและด้านหลังก่ออิฐถือปูนด้วยกระเบื้องปรุตาโปร่ง เครื่องบนทำด้วยไม้ทั้งหมด ใบบระกา หางหงส์ เเชิงชายทั้งหมดเป็นไม้สัก หน้าบันแกะสลักด้วยลายดอกไม้ ประดับด้วยกระจังฐานพระปิดทองประดับกระจก

ศาลาลอย มี ๔ แห่ง สร้างชิดแนวกำแพงด้านหน้าพระวิหารแถบเหนือที่เรียกกันว่า ศาลาลอย เพราะมีพื้นสูง ตั้งอยู่เหนือกำแพงมองดูเด่นเป็นสง่า มีหลังคาเป็นทรงไทยมุงกระเบื้องเคลือบสี ไม่มีช่อฟ้า ทางหงส์ หน้าบันปั้นด้วยปูนลายดอกไม้ เสาทั้งหมดสี่เหลี่ยมมีบัวทองเปลวทาสีขาว โดยรอบเฉลียงไม่มีฝาเปิดโล่งทั้ง ๔ ด้าน

หอรบขัง

สร้างอยู่ในเขตสังฆาวาส ก่อด้วยอิฐถือปูนลักษณะเป็นแปดเหลี่ยมตั้งแต่ฐาน แต่พื้นดินขึ้นไปเป็นหน้ากระดานบัวคว่ำท่อนที่ ๒ เป็นหน้ากระดานบัวหงาย ผนังคูหาแต่ละมุมก่ออิฐตัน สร้างเป็นซุ้มคูหา ด้านนอก ชั้นที่ ๓ เจาะช่องเป็นคูหา ๘ ช่องเพื่อให้แลเห็นระฆังที่แขวนหลังคา ก่ออิฐถือปูนทำเป็นทรงบัวตูมอ่อน

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. รายงานการสำรวจโบราณสถานในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : งานผังรูปแบบ ฝ่ายอนุรักษ์โบราณสถานกองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๓๘.
- ดำเนียร เลขะกุล. มรดกทางปัญญา. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๖.
- <http://www.resource.lib.su.ac.th/rattanakosin/index.php/๒๐๑๔-๑๐-๒๗-๐๘-๕๒-๐๕/๒๐๑๔-๑๐-๒๙-๐๒-๒๖-๒๓/๒๐๑๕-๑๐-๑๙-๐๓-๒๖-๑๕/๒๐๑๗-๐๓-๑๔-๐๖-๒๐-๕๗>

วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร

ที่ตั้ง

เลขที่ ๒๔๘ ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

อาณาเขต

ทิศเหนือ จรด ถนนพระสุเมรุ

ทิศใต้ จรด บ้านพักอาศัยและโรงเรียนสตรีวิทยา

ทิศตะวันออก จรด ถนนบวรนิเวศ

ทิศตะวันตก จรด ถนนประชาธิปไตย

ประวัติ

วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ด้านถนนตะนาว ขณะนี้ในกำแพงพระนคร สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล รัชกาลที่ ๓ ทรงสร้างขึ้นใหม่ ในรัชกาลนั้น ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๖๗ และ พ.ศ. ๒๓๗๕ ประหวางอุปราชภิเชกและสวรรคตของสมเด็จพระบวรราชเจ้าองค์นั้น ใกล้กับ วัดรังษีสุทธาวาส ที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราณรัักษ์ ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๖ ซึ่งต่อมาภายหลังพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.๖) ทรงเห็นว่าทรุดโทรมมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมกับวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ซึ่งในปัจจุบันยังคงเรียกส่วนที่เป็นวัดรังษีสุทธาวาสมา เดิมเรียกว่า “คณะรังษี”

วัดนี้เดิมเรียกว่า วัดใหม่ อยู่ในเขตฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคล ต่อมาเมื่อในปีพ.ศ. ๒๓๗๕ สมเด็จพระบวรราชเจ้าองค์นี้เสด็จสวรรคต รัชกาลที่ ๓ ทรงมีพระประสงค์แต่งตั้งให้เจ้าฟ้ามงกุฎ อยู่ในฐานะกรมพระราชวังบวรสถานมงคล แต่ขณะนั้นเจ้าฟ้ามงกุฎยังทรงผนวชอยู่ จึงต้องทำโดยทางอ้อม สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงอาราธนาพระบาทสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติเทววงศ์ ขณะทรงผนวชประทับอยู่วัดสมอราย ปัจจุบันคือ วัดราชาธิวาส ให้เสด็จมาครองที่วัดบวรนิเวศวิหาร วัดบวรนิเวศนี้ เป็นวัดที่น่าสนใจมากวัดหนึ่ง เพราะเป็นวัดที่พระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีรวมทั้งบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ต่างก็ทรงเคยมาผนวชอยู่ที่นี่

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญ

พระอุโบสถ ก่ออิฐถือปูน หลังคาทรงไทยชั้นเดียว มี ๒ ชั้น มุงด้วยกระเบื้องรางแบบจีน หลังคาพระอุโบสถเป็นแบบตรีมุข ภายในพระอุโบสถหลังใหม่นี้ยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งมีความงดงามอยู่มากและยังแยกเป็น ๒ ตอน คือ ตอนล่างกับตอนบนพอจะยกตัวอย่างพอสังเขปได้ดังนี้

ตอนล่าง ของฝาผนังในพระอุโบสถจะเป็นภาพเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมและประเพณีทางพุทธศาสนาและชีวิตประจำวันของชาวไทย

ตอนบน ของฝาผนังในพระอุโบสถ จะเป็นเรื่องราวรูปฝรั่งแสดงปรีชาธรรมที่ผนังพระอุโบสถ สันนิษฐานไว้ในหนังสือ ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร ว่าทำจักได้เขียนแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงครองวัด ทราบกันว่า รัชกาลที่ ๔ ได้ทรงคิดเขียนขึ้นทุกตอนแสดงปรีชาธรรมเนื่องด้วยคุณของพระรัตนตรัยครบทั้ง ๓ เป็นของแปลกไม่มีในที่อื่น รูปภาพเหล่านี้มี ๑๖ ตอนเท่าจำนวนประตูและหน้าต่าง ตอนหนึ่ง ๆ ก็อยู่ชื่อประตูและหน้าต่างช่องหนึ่ง ๆ ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระประธาน ๒ องค์ ได้แก่

๑. พระพุทธชินสีห์ ซึ่งอัญเชิญมาจากวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก
๒. พระสุวรรณเขต ซึ่งอัญเชิญมาจากเมืองเพชรบุรี

วิหารพระศาสดา ลักษณะของตัวอาคารก่ออิฐถือปูนพื้น ๒ ชั้น มีระเบียบรอบฐาน ลูกแก้ว หลังคามุข ๒ ชั้นมี ๒ ตับ ตับล่างเป็นปีกนกรอบมุงกระเบื้องราง หน้าบันทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เป็นรูปพระมหาพิชัยมงกุฎ ภายในประดิษฐานพระศรีศาสดา ซึ่งอัญเชิญมาจากวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก

วิหารเก๋ง อยู่บนพื้นเดียวกับวิหารพระศาสดา ด้านซ้ายมือ เป็นแบบผสมระหว่างทรงไทยกับทรงจีน คือ หลังคาแอ่นโค้งแบบจีน สันหลังคาประดับปูนปั้นลายช่อดอกไม้ ใบไม้ หลังคามุข ๒ ชั้น มี ๓ ตับ มุงกระเบื้องราง ด้านหน้ามีมุขยื่น และตัววิหารเก๋งประดับกระเบื้องเคลือบสีเป็นลายช่อดอกไม้ ไก่ฟ้า สิงโต แจกันดอกไม้ และเครื่องบูชาอย่าง

จีน ฐานบัวมีพาไลเปิดโล่งโดยรอบเสาพาไลสี่เหลี่ยมหนา ลมพัดปลายสอบ บานหน้าต่างไม้ ลายรดน้ำ รูปทิวทัศน์
อย่างแบบจีน

พระมหาเจดีย์ เป็นเจดีย์องค์ใหญ่มีฐานกลมหรือเรียกว่า ลอมฟาง มีคูหาข้างในเข้าไปได้ มีชั้นทักษิณ ๒ ชั้น
เป็นสี่เหลี่ยมฐานพระเจดีย์ชั้นบนโดยล้อมรอบ ๒๔ วา ๓ ศอก ๕ นิ้ว คำนวณตามเกณฑ์นี้ ส่วนสูงของพระเจดีย์ตั้งแต่
ตอนนี้ขึ้นไปตลอดยอดประมาณ ๒๒ วาเศษ

ตำหนักเพชร เป็นคอนกรีตชั้นเดียว หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ สันหลังคาประดับด้วยปูนปั้นลายกระจัง หน้าบัน
ประดับด้วยลายมหามงกุฏและวัชระ ล้อมรอบด้วยลายเครือเถา ด้านล่างลงมาเป็นชื่อบ้าน ชุ่มประตูหน้าต่างทำ
ด้วยไม้ คันทวยเป็นลายดอกไม้ ฐานแต่ละช่องประดับด้วยชุ้มดอกไม้ปูนปั้น เสาย่อเก็จประดับบัวหัวเสา พื้นปูด้วยหิน
อ่อน

ตำหนักจันทร์ เป็นคอนกรีต ๒ ชั้น แบบตะวันตก ผังอาคารเขצר่องตามแนวขวางของผนังทั้งชั้นที่ ๑ และที่ ๒
แต่ชั้นที่ ๒ มีลายปูนปั้นเป็นรูปจตุรมงกุฏ ประดับที่ผนังด้วยเชิงชาย คันทวยและช่องลม เหนือหน้าต่างเป็นลายฉลุไม้
เสาเหลี่ยมติดผนังเขצר่องตามแนวยาวของคันทวย พื้นและบันไดปูด้วยหินอ่อน

ตึกมนุษยนาควิทยาทาน ลักษณะสถาปัตยกรรมเลียนแบบศิลปะโกธิค เป็นอาคารคอนกรีต ๒ ชั้น หน้าจั่วของ
อาคารประดับตกแต่งด้วยเสากลมติดผนัง รองรับชุ้มโค้ง หน้าต่างประดับกระจกสี ตรงกลางของตัวอาคารเป็นนาฬิกา
เหนือนาฬิกานี้มีชื่ออาคารว่า “มนุษยนาควิทยาทาน” พ.ศ.๒๔๖๖ อาคารลูกกรงหน้าจั่วหน้าข้างด้วยอาคารซึ่งมี
ลักษณะคล้ายป้อมโบราณ หน้าต่างของอาคารที่หน้าบันประดับกระจกสีและมีชุ้มโค้งแหลม

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. รายงานการสำรวจโบราณสถานในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : งานผังรูปแบบ ฝ่ายอนุรักษ์
โบราณสถาน กองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๓๘.
- <http://www.resource.lib.su.ac.th/rattanakosin/index.php/๒๐๑๔-๑๐-๒๗-๐๘-๕๒-๐๕/๒๐๑๔-๑๐-๒๙-๐๒-๒๖-๒๓/๒๐๑๕-๑๐-๑๙-๐๓-๒๖-๑๕/๒๐๑๕-๑๐-๑๙-๐๓-๓๗-๐๘>

วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

ที่ตั้ง

เลขที่ ๒ (วัดราชประดิษฐ์ฯ) ตำบลพระบรมมหาราชวัง อำเภอพระนคร จังหวัดกรุงเทพมหานคร

อาณาเขต

ทิศเหนือ จรด ถนนสราญรมย์และกรมแผนที่ทหารบก

ทิศใต้ จรด พระราชอุทยานสราญรมย์

ทิศตะวันออก จรด ถนนราชินีและคลองหลอด

ทิศตะวันตก จรด ทำเนียบองคมนตรี

ประวัติ

เป็นอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร เดิมเป็นสวนกาแพใกล้พระบรมมหาราชวังเป็นพระอารามหลวงที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โปรดฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นพระอารามหลวงของพระมหากษัตริย์ตามโบราณราชประเพณีที่ว่า บนผืนแผ่นดินไทยเมืองหลวงจะต้องมีวัดสำคัญประจำอยู่ ๓ วัด คือ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดราชประดิษฐ์ และสร้างขึ้นเพื่ออุทิศถวายแด่พระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกายโดยเฉพาะ และได้พระราชทานนามวัดไว้ตามที่ปรากฏในศิลาจารึกประกาศสร้างวัดวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๐๗ ว่า “วัดราชประดิษฐ์สถิตธรรมยุติกการาม” วัดแรกของสงฆ์ธรรมยุติกที่สร้างขึ้น โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้พระยาราชสงคราม (ทองสุข) เป็นแม่กองจัดสร้าง บนพื้นที่สวนกาแพที่รกร้างที่พระองค์ได้ซื้อไว้ด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ มีหลุมปักเสาศิลานิมิตในทิศทั้งแปด เรียกว่า “วิสุงคามสีมา” ใช้เวลาก่อสร้างประมาณ ๗ เดือน ในระหว่างการก่อสร้างได้เกิดปัญหาที่ก่อสร้างเป็นพื้นที่ต่ำกลัวทหาน้ำหนักไม้ไหวพระองค์รับสั่งให้นำไทรกระเทียม และเครื่องลายครามที่นำมาจากเมืองจีนมาถมที่ และยังได้มีการบอกบุญเรียไรให้ผู้มีจิตศรัทธานำสิ่งของเครื่องลายครามดังกล่าวมาร่วมถมยกพื้นเป็นฐานสูงประมาณสี่ศอกโดยไม่ต้องใช้เสาเข็ม เรียกว่า “พื้นไผ่” อันหมายถึงพื้นอันเป็นที่รองรับพระวิหารและพระเจดีย์ของวัด ครั้นผูกพัทธสีมาแล้วได้ทรงนิมนต์พระสาสนโสภณ (สา ปุทฺสเทว) และพระที่คัดเลือกแล้วจำนวน ๒๐ รูป จากวัดบวรนิเวศวิหารมาเป็นเจ้าอาวาสและพระลูกวัดปกครองวัดราชประดิษฐ์ฯ ตั้งแต่นั้นมาและพระองค์ทรงพระบรมราชูปถัมภ์เป็นพิเศษยิ่งกว่าวัดหลวงอื่น ๆ ตลอดรัชสมัยของพระองค์

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ โปรดฯ ให้ทำการปฏิสังขรณ์สิ่งชำรุดทรุดโทรมทั้งวัด และเขียนจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถไว้ด้วย เสร็จแล้วแบ่งพระบรมอัฐิของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบรรจุลงในกล่องศิลา แล้วอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ในพระพุทธรูปของพระประธานภายในพระอุโบสถสมัย รัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๕๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ช่างกรมศิลปากรรื้อเรือนไม้ ๒ หลังที่ชำรุดสร้างเป็นปราสาทยอดทรงปราสาทแบบขอม ๒ หลังแทน ตั้งอยู่บนฐานไพทีด้านตะวันออก และด้านตะวันตกของพระอุโบสถ สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กฝีมือการออกแบบของพระยาจินดารังสรรค์ ที่ออกแบบอนุสาวรีย์ปราสาทขอมในสุสานวัดราชบพิธ

สถาปัตยกรรมที่สำคัญ

พระอุโบสถหรือพระวิหารหลวง ก่ออิฐถือปูนแบบทรงไทย มีมุขหน้า และหลังตั้งอยู่บนพื้นไพทีประดับด้วยหินอ่อนทั้งหมด ภายในซุ้มเป็นที่ประดิษฐานศิลาจารึกประกาศ ๒ ฉบับ ภายในพระอุโบสถที่ฝาผนังโดยรอบมีจิตรกรรมฝาผนังเทพดา ต้นเมฆ พระราชพิธี ๑๒ เดือน และภาพการเกิดสุริยุปราคาในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระประธานภายในพระวิหารหลวง คือ พระพุทธสิหิงคปฏิมากร ซึ่งรัชกาลที่ ๔ โปรดให้จำลองจากพระพุทธสิหิงคองค์จริง

หอไตร ตั้งอยู่ด้านข้างพระอุโบสถทางทิศตะวันออก เป็นปราสาทยอดปราสาททรงเขมร หน้าบันของซุ้มประดับด้วยปูนปั้นนูนเป็นภาพพุทธประวัติตอนประสูติ และเสด็จดับขันธปรินิพพาน ใช้เป็นที่เก็บรักษา พระไตรปิฎกและคัมภีร์ธรรมต่าง ๆ

หอพระจอม ตั้งอยู่ด้านข้างพระอุโบสถทางทิศตะวันตก เป็นปราสาทยอดปราสาททรงเขมร ยอดปราสาทประดับด้วยพรมสีหน้า หน้าบันของซุ้มประดับด้วยปูนปั้นรูปพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ (บรรทมอยู่บนหลังมังกร) ประดิษฐาน พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหล่อเต็มพระองค์เท่าพระองค์จริง

บรรณานุกรม

- อุไร สิงห์ไพบูลย์พร. อารามหลวงที่สำคัญและวัดประจำรัชกาล. กรุงเทพฯ : เอส.ที.พี. เวิลด์ มีเดีย, ๒๕๔๑.
- <http://www.resource.lib.su.ac.th/rattanakosin/index.php/๒๐๑๔-๑๐-๒๗-๐๘-๕๒-๐๕/๒๐๑๔-๑๐-๒๙-๐๒-๒๖-๒๓/๒๐๑๕-๑๐-๑๙-๐๓-๒๖-๑๕/๒๐๑๗-๑๑-๒๑-๐๕-๓๑-๔๐>

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือที่รู้จักกันทั่วไปในชื่อ "วัดพระแก้ว" เป็นวัดหลวงชั้นพิเศษ ตั้งอยู่ในเขตพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร วัดนี้ถือเป็นวัดสำคัญที่สุดของประเทศไทย และเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง

ประวัติความเป็นมา

วัดพระศรีรัตนศาสดารามสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) ร่วมกับการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ วัดนี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ประดิษฐาน "พระแก้วมรกต" หรือ "พระพุทธรูปมณีรัตนปฐมากร" ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญสูงสุดในประเทศไทย

สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

วัดพระแก้วมีสถาปัตยกรรมที่งดงามและมีความวิจิตรงดงามเป็นพิเศษ ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างสำคัญหลายแห่ง เช่น

พระอุโบสถ พระอุโบสถของวัดพระแก้วเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกต ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ถูกเชื่อว่าเป็นตัวแทนของความมั่งคั่งและความสุข ภายในพระอุโบสถมีการตกแต่งด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนังที่บอกเล่าเรื่องราวพุทธประวัติและตำนานพระแก้วมรกต

พระศรีรัตนเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เจดีย์นี้เป็นสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะศรีลังกา

หอพระมณเฑียรธรรม สถานที่เก็บรักษาพระไตรปิฎก

ปราสาทพระเทพบิดร ปราสาทแห่งนี้ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี โดยมีการจัดพิธีสำคัญต่าง ๆ ในวันที่ระลึกถึงพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์

พระแก้วมรกต เป็นพระพุทธรูปที่ทำจากหยกสีเขียว มีความสูงประมาณ ๖๖ เซนติเมตร พระแก้วมรกตเป็นที่เคารพสักการะอย่างสูงสุด และมีการเปลี่ยนเครื่องทรงพระแก้วมรกตตามฤดูกาลทั้งสาม คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ซึ่งเป็นพิธีสำคัญที่กระทำโดยพระมหากษัตริย์เท่านั้น

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และศาสนา

วัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นศูนย์กลางทางศาสนาของชาติ และเป็นสถานที่จัดพระราชพิธีสำคัญต่าง ๆ เช่น พิธีบรมราชาภิเษก การถวายพระพร และการอัญเชิญพระแก้วมรกตไปประกอบพิธีต่าง ๆ นอกจากนี้วัดพระแก้วยังเป็นสถานที่ที่คนไทยทุกคนให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก

การท่องเที่ยว

วัดพระแก้วเป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเยี่ยมชมมากที่สุดในประเทศไทย เนื่องจากมีความงดงามทางสถาปัตยกรรมและเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญ การเยี่ยมชมวัดพระแก้วเป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวไม่ควรพลาดเมื่อมาเยือนกรุงเทพมหานคร

ที่มา : <https://www.finearts.go.th/museumroyalbarges/view/๙๘๐๖%E๐%B๘%A๓%E๐%B๘%B๑%E๐%B๘%๙๔%E๐%B๘%๙E๐%B๘%A๓%E๐%B๘%B๐%E๐%B๘%A๘%E๐%B๘%A๓%E๐%B๘%B๕%E๐%B๘%A๓%E๐%B๘%B๑%E๐%B๘%๙๕%E๐%B๘%๙๙%E๐%B๘%A๘%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%AA%E๐%B๘%๙๔%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%A๓%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%A๑>

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า “วัดราชบพิธ” เป็นวัดหลวงชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร วัดนี้มีความสำคัญทั้งทางประวัติศาสตร์ ศาสนา และศิลปะสถาปัตยกรรม เนื่องจากเป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๕ และมีลักษณะสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างศิลปะไทยและตะวันตก

ที่ตั้ง

ถนนราชบพิธ แขวงวัดราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ประวัติความเป็นมา

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) ทรงโปรดให้สร้างวัดนี้ขึ้นเพื่อเป็นวัดประจำรัชกาลของพระองค์ และเพื่อเป็นสถานที่ในการปฏิบัติศาสนกิจของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์

สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

วัดราชบพิธมีสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ โดยผสมผสานระหว่างศิลปะไทยและตะวันตกอย่างลงตัว มีสิ่งก่อสร้างที่สำคัญหลายแห่ง เช่น

พระอุโบสถ พระอุโบสถของวัดราชบพิธมีลักษณะโดดเด่นด้วยการประดับด้วยกระเบื้องเคลือบแบบเบญจรงค์ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีน ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระประธาน "พระพุทธอังคีรส" ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยที่มีความงดงามและศักดิ์สิทธิ์

พระเจดีย์ พระเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่ตรงกลางวัด เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ลักษณะของพระเจดีย์นี้เป็นการผสมผสานระหว่างศิลปะไทยและศิลปะศรีลังกา

วิหารคด วิหารคดล้อมรอบพระอุโบสถและพระเจดีย์ ลักษณะของวิหารคดเป็นสถาปัตยกรรมแบบยุโรป ซึ่งมีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายงดงามโดยใช้กระเบื้องเคลือบแบบเบญจรงค์

หอรบ เป็นหอรบที่มีลักษณะเป็นหอคอยเล็ก ๆ ตั้งอยู่ในบริเวณวัด ลักษณะการออกแบบมีความเรียบง่ายแต่มีความสง่างาม

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และศาสนา

วัดราชบพิธมีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติศาสนกิจของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ โดยวัดนี้เป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาที่สำคัญ เช่น พิธีบำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ นอกจากนี้ วัดราชบพิธยังเป็นที่ตั้งของมหาสีมาที่กำหนดเขตแดนทางศาสนาที่สำคัญ วัดนี้ยังมีเจ้าอาวาสหลายรูปที่ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ทำให้วัดมีความสำคัญยิ่งในวงการพุทธศาสนาไทย

การท่องเที่ยว

วัดราชบพิธเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้ความสนใจ เนื่องจากมีสถาปัตยกรรมที่สวยงามและเป็นสถานที่ที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ นักท่องเที่ยวสามารถเยี่ยมชมพระอุโบสถ พระเจดีย์ และวิหารคดที่มีความงดงามและเอกลักษณ์เฉพาะตัว

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. รายงานการสำรวจโบราณสถานในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : งานผังรูปแบบ ฝ่ายอนุรักษ์

โบราณสถาน กองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๓๘.

ที่มา : <http://www.resource.lib.su.ac.th/rattanakosin/index.php/๒๐๑๔-๑๐-๒๗-๐๘-๕๒-๐๕/๒๐๑๔-๑๐-๒๗-๐๒-๒๖-๒๓/๒๐๑๕-๑๐-๑๙-๐๓-๒๖-๑๕/๒๐๑๕-๑๐-๑๙-๐๓-๒๖-๑๕>

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ที่ตั้ง

แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ประวัติ

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมชื่อ “วัดสลัก” ในหนังสือเก่าบางแห่งเรียกว่า “วัดฉลัก” “วัดชะหลัก” สันนิษฐานว่า เมื่อแรกสร้างมีของสิ่งใดทำด้วยฝีมือสลัก ผิดกับที่ทำเกลี้ยง ๆ เป็นสามัญในวัดอื่น คนทั้งหลายจึงเรียกว่า “วัดสลัก” อีกความเห็นหนึ่งเป็นคำเก่าเล่าต่อกันมาว่า วัดนี้แต่ก่อนมีพระภิกษุเป็นช่างฝีมือแกะสลักชิ้นอยู่มาก เป็นเหตุให้ชาวบ้านเรียกชื่อวัดว่า “วัดสลัก” เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตั้งเมืองธนบุรีเป็นราชธานี สร้างพระนครทั้ง ๒ ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา วัดสลักอยู่ในพระนครฝั่งตะวันออก จึงทรงยกฐานะเป็นพระอารามหลวง เป็นที่สถิตของพระราชาคณะ

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาจักรีบรมนารถ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดเกล้าฯ ย้ายพระนครมาฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา จึงทำให้มีวัดที่อยู่ใกล้เขตพระราชวังที่สร้างขึ้นใหม่ ๒ วัดคือ วัดโพธาราม และวัดสลัก

๑. วัดโพธาราม อยู่ชิดกับพระบรมมหาราชวังข้างด้านใต้ รัชกาลที่ ๑ ทรงสถาปนาวัดนี้และพระราชทาน นามว่า “วัด

พระเชตุพน”

๒. วัดสลัก อยู่ข้างเหนือพระบรมมหาราชวัง แต่อยู่ชิดด้านใต้พระราชวังบวรฯ สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวัง

บวรมหาสุรสิงหนาท ทรงสถาปนาวัดสลัก และขนานนามใหม่ ชื่อว่า “วัดนิพพานาราม” ต่อมาจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดพระศรีสรรเพชญ์” และ “วัดมหาธาตุ” ตามลำดับ

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระมณฑป สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงสร้างเมื่อสถาปนาวัดนิพพานารามให้เป็นประธานของวัด โดยตั้งอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถและพระวิหารภายในพระระเบียงคด เดิมมีเครื่องยอดอย่างปราสาท ในปี พ.ศ. ๒๓๔๔ ได้เกิดเพลิงไหม้ยอดมณฑปเสียหายหมด จึงโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะใหม่เป็นหลังคาโรง และสร้างพระมณฑปทองสูง ๑๐ วา ขึ้นไว้ข้างในครอบพระเจดีย์ทองไว้แทนพระมณฑปที่ไฟไหม้ พระมณฑปนี้ได้รับการปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ และ ๕ ลักษณะพระมณฑปเป็นสถาปัตยกรรมทรงไทย หลังคาลาด ๒ ชั้น ประดับช่อฟ้าใบระกา หน้าบันเป็นไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจก ตรงกลางเป็นรูปพระลักษณะทรงหนุมานยืนแท่น ซึ่งเป็นตราพระราชลัญจกรของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล

พระอุโบสถ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงสร้างเมื่อแรกสถาปนาพระอาราม และได้ถูกไฟไหม้พร้อมพระมณฑป จึงโปรดให้สร้างใหม่ทั้งหลัง ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นฝีมือช่างครั้งรัชกาลที่ ๔ ปัจจุบันเลื่อนหมดผนังทาสีพื้นขาว ภายในประดิษฐานพระประธาน คือ พระศรีสรรเพชญ์

พระวิหาร สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงสร้างขึ้น เดิมยาว ๑๒ ห้อง ได้รับการบูรณะให้มีมุขโถงทั้งข้างหน้าข้างหลังในรัชกาลที่ ๓ เพื่อให้พระวิหารยาวเท่าพระอุโบสถ ลักษณะพระวิหารในปัจจุบัน เป็นอาคารทรงไทยฐานสูงมีมุขด้านหน้าและด้านหลัง หน้าบันพระวิหารเป็นรูปตราพระราชลัญจกรในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร มีอักษรย่อว่า ร.จ.บ.ต.ว.ห.จ. (เราจะบำรุงตระกูลวงศ์ให้เจริญ)

พระวิหารโพธิ์ลังกา เป็นพระวิหารน้อยสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๔ และเคยเป็นตำหนักที่ประทับของพระองค์เมื่อครั้งทรงพระผนวช ตั้งอยู่ทางตะวันออกของต้นพระศรีมหาโพธิ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ สมเด็จพระวันรัต (เขมจารี) เมื่อครั้งยังเป็นพระพิมลธรรม ได้ทำการปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งหลัง เมื่อสร้างแล้วเสร็จ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ถวาย “พระนาก” พระพุทธรูปสมัยสุโขทัย อันเป็นพระสำคัญสมัยรัชกาลที่ ๔ มาประดิษฐานเป็นพระประธานในวิหารน้อยนี้

พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระบรมราชาเจ้า มหาสุรสิงหนาท สมาคมศิษย์เก่าวัดมหาธาตุ เป็นผู้ดำเนินการสร้างเพื่อเทิดพระเกียรติสมเด็จพระบรมราชาเจ้า มหาสุรสิงหนาท ผู้ทรงสถาปนาวัดมหาธาตุ พระบรมราชานุสาวรีย์นี้อยู่ด้านหน้าพระวิหารโพธิลังกา มีขนาดเท่าครึ่งอยู่ในลักษณะประทับยืนบนเกย หันพระพักตร์ออกสู่สนามหลวง พระหัตถ์ทั้งสองยกพระแสงดาบเป็นท้าวจบเป็นพุทธรูชา ภายในบรรจุเนื้อดินซึ่งเก็บจากแผ่นดินที่สมเด็จพระบรมราชาเจ้า มหาสุรสิงหนาท เสด็จกรีธาทัพเข้ามาเหยียบบรวมทั้งสิ้น ๒๘ แห่งไว้ได้ฐาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ เมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๒

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ และพระราชทานนามว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” เป็นสถานที่เล่าเรียนของพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายคู่กับมหามงกุฎราชวิทยาลัย ในการสถาปนา “มหาธาตุวิทยาลัย” นับเป็นครั้งแรกที่ใช้คำว่า “วิทยาลัย” ในภาษาไทย และในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ มีพระบรมราชโองการพระราชทานเปลี่ยนนามใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” มีพระราชประสงค์จะให้เป็นอนุสรณ์เฉลิมพระเกียรติ โดยมอบพระราชภาระให้อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุเป็นผู้ดำเนินการ ปัจจุบันมีชื่อตามพระราชบัญญัติว่า “มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”

บรรณานุกรม

- พระมหาปกรณ์ กิตติธโร. (๒๕๕๕). วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ราชวรมหาวิหาร. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- กรมศิลปากร กองโบราณคดี. (๒๕๒๕). นำชมกรุงรัตนโกสินทร์ พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

ศาลหลักเมือง

ที่ตั้ง

ศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของสนามหลวง ทิศเหนือติดกับศาลฎีกา โดยมีถนนหน้าทับเผยคั่นอยู่ ทิศใต้ติดกับกระทรวงกลาโหม มีถนนหลักเมืองตัดผ่าน ทิศตะวันตกติดกับถนนราชดำเนิน และทิศตะวันออกติดกับสำนักงานอัยการสูงสุด มีเนื้อที่ประมาณ ๑ งาน ๑๕ ตารางวา

ความเป็นมา

ศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานครสร้างขึ้นตั้งแต่ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงเป็นอาคารที่มีความสำคัญมาตั้งแต่ช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะเป็นสถานที่สำหรับใช้ประดิษฐานเสาหลักเมืองกรุงเทพมหานคร ดังนั้นการสร้างอาคารจึงต้องเหมาะสมกับสิ่งที่ประดิษฐานอยู่ภายใน ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของอาคารแห่งนี้จึงโปรดให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์อาคารศาลหลักเมืองให้มีความเหมาะสม โดยมีรูปแบบเป็นอาคารจตุรมุขทรงปราสาทยอดปราสาท ซึ่งการสร้างเป็นอาคารทรงปราสาท แสดงให้เห็นถึงฐานันดรศักดิ์ว่าเป็นอาคารที่มีความสำคัญเป็นอย่างสูง โดยรูปแบบอาคารศาลหลักเมืองในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นแบบให้กับการออกแบบศาลหลักเมือง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช

ศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานครสร้างขึ้นในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นช่วงเวลาที่สร้างพระนครขึ้นมาใหม่ในบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา จึงมีการสร้างหลักเมืองขึ้นตามประเพณีที่มีมาแต่โบราณ เพื่อความเป็นสิริมงคลของบ้านเมือง โดยได้ทำพิธียกเสาหลักเมืองขึ้นในวันอาทิตย์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ จากนั้นได้พระราชทานนามพระนครใหม่ว่า "กรุงรัตนโกสินทร์ อินทร์โยธยา" ต่อมาก็เรียกกันว่ากรุงเทพมหานคร

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

อาคารศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร เป็นอาคารจตุรมุข ก่ออิฐถือปูน ส่วนยอดของอาคารที่ต่อจากหลังคาเป็นอาคารจำลองซ้อนชั้นลดหลั่นกันขึ้นไป และต่อด้วยยอดปราสาท ซึ่งอาคารที่มีการซ้อนชั้นแบบนี้เรียกว่า อาคารทรงปราสาท เนื่องด้วยอาคารศาลหลักเมืองใช้สำหรับประดิษฐานเสาหลักเมือง ซึ่งถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของบ้านเมือง การออกแบบอาคารที่มีลักษณะเป็นอาคารทรงปราสาทจึงมีความเหมาะสมกับเสาหลักเมืองที่ประดิษฐานอยู่ภายใน

เสาหลักเมือง

เป็นเสาไม้ชัยพฤกษ์มีไม้แก่นจันทน์ประกบนอก ยอดเสารูปบัวตูม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีพระราชพิธียกเสาหลักเมืองขึ้นเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๑ เมษายน ๒๓๒๕ ณ ชัยภูมิใจกลางพระนครใหม่ จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเสาหลักเมืองต้นใหม่แทนต้นเดิมที่ชำรุดไปตามกาลเวลา เป็นเสาไม้สักเป็นแกนอยู่ภายในประกบด้วยไม้ชัยพฤกษ์ยอดเม็ดทรงมณฑล และผูกดวงชาตาพระนครขึ้นใหม่ เพื่อให้ประเทศชาติและประชาชนชาวไทยทั้งหลาย ที่อยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภารประสบความเจริญรุ่งเรืองวัฒนาถาวรยิ่งขึ้น

ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จพระราชดำเนิน ณ ศาลหลักเมือง ในพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี เพื่อเป็นสิริมงคลแก่มหานครตามโบราณราชประเพณี และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการดำเนินการปรับปรุงศาลหลักเมืองให้มีความงดงามบริบูรณ์สมกับเป็นที่สถิตแห่งองค์พระหลักเมือง และให้เชิญเสาหลักเมืองต้นเดิมไปประดิษฐานไว้คู่กับเสาหลักเมืองต้นปัจจุบัน เมื่อบูรณปฏิสังขรณ์แล้วเสร็จสมบูรณ์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีสมโภชพระหลักเมือง ณ วันพฤหัสบดีที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๙

บรรณานุกรม

- เบญจกาญจน์ ฐานวิเศษ. "แนวความคิดและรูปแบบของสถาปัตยกรรมทรงปราสาทที่ศาลหลักเมือง กรุงเทพมหานคร."
- สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖.
- <http://www.resource.lib.su.ac.th/rattanakosin/index.php/๒๐๑๔-๑๐-๒๗-๐๘-๕๒-๐๕/๒๐๑๔-๑๐-๒๙-๐๒-๒๖-๒๓/๒๐๑๙-๐๔-๑๘-๐๖-๕๕-๓๐/๒๐๑๙-๐๔-๑๘-๐๔-๔๔-๑๑>
- <https://bangkokcitypillarshrine.com/Content/History>

พระบรมมหาราชวัง

ที่ตั้ง

ถนนหน้าพระลาน แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ

ประวัติ

พระบรมมหาราชวังสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๕ พร้อมกับการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี พระองค์ทรงโปรดให้สร้างพระบรมมหาราชวังขึ้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อใช้เป็นพระราชฐานและศูนย์กลางการปกครองของราชอาณาจักรไทย พระบรมมหาราชวังถูกใช้เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ไทยจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ หลังจากนั้นได้มีการย้ายที่ประทับไปยังพระราชวังดุสิต

เดิมเรียกกันเป็นทางราชการว่า “ พระมหาราชวัง ” เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาสมเด็จพระอนุชาเป็นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรงพระเกียรติยศเสมอด้วยพระเจ้าแผ่นดิน โปรดให้แก้ไขประเพณีบางอย่างเกี่ยวกับพระราชวังหลวงและวังหน้า การเรียกขานนามพระราชวังทั้งสองจึงเปลี่ยนไปด้วย พระราชวังหลวงเรียกว่า “ พระบรมมหาราชวัง ” และคงเรียกกันมาจนปัจจุบันนี้ การสร้างพระบรมมหาราชวังของกรุงรัตนโกสินทร์ ได้พยายามรักษาแบบแผนเดิมสมัยกรุงศรีอยุธยา และได้โปรดให้สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้นเป็นพระอารามในพระราชฐานอีกด้วย ภายในพระบรมมหาราชวังแบ่งออกเป็น ๓ เขต คือ

๑. เขตพระราชฐานชั้นนอก
๒. เขตพระราชฐานชั้นกลาง
๓. เขตพระราชฐานชั้นใน

โดยพระราชฐานแต่ละชั้นนั้นมีกำแพงกันกำหนดเขต ในปัจจุบันพื้นที่ตอนเหนือด้านหน้านั้น ด้านตะวันออกเป็นบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้านตะวันตกเป็นอาคารสถานที่ราชการ พื้นที่ตอนกลางเป็นเขตพระราชฐานชั้นกลาง และเขตพระราชฐานชั้นใน

เขตพระราชฐานชั้นนอก เป็นที่ทำการของสมุหนายก สมุหพระกลาโหม และหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งทหารรักษาวังด้วย บริเวณนี้จะอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ รวมถึงบริเวณนอกรั้วกำแพงชั้นในของพระบรมมหาราชวัง

เขตพระราชฐานชั้นกลาง คือ บริเวณส่วนกลางของพระบรมมหาราชวัง เป็นที่ตั้งของหมู่ปราสาท พระราชมณเฑียรอันเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์และที่เสด็จออกว่าราชการ ทั้งยังใช้ในการประกอบพระราชพิธีสำคัญ ๆ ต่าง ๆ ประกอบด้วย

- **หมู่พระมหามณเฑียร** เป็นหมู่พระที่นั่งแรกที่สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ประกอบด้วยพระที่นั่งสำคัญ คือ *พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน* เป็นพระที่นั่งองค์ประธานของหมู่พระมหามณเฑียร เป็นพระวิมานที่ประทับบรรทมของพระมหากษัตริย์สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ *พระที่นั่งไพศาลทักษิณ* ใช้เป็นที่ทรงรับน้ำอภิเชษและเครื่องราชกุฎภัณฑ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก *พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬารพิมาน* เป็นท้องพระโรงสำหรับออกว่าราชการแผ่นดิน และเป็นสถานที่เสด็จออกมหาสมาคม

- **พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท** เป็นพระที่นั่งแบบผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมไทยกับสถาปัตยกรรมตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างองค์พระที่นั่งเป็นแบบตะวันตก ส่วนเครื่องยอดให้ยกเป็นยอดปราสาทตามแบบสถาปัตยกรรมไทย มีท้องพระโรงกลางสำหรับเสด็จออกให้คณะทูตานุทูตต่างประเทศเข้าเฝ้าฯ ชั้นบนของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทมีพระวิมานประดิษฐานพระบรมอัฐิของพระมหากษัตริย์พระบรมวงศ์ชั้นสูง

- **หมู่พระมหาปราสาท** พระที่นั่งองค์ประธานของหมู่พระมหาปราสาทคือ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สร้างขึ้นบริเวณตำแหน่งเดิมของพระที่นั่งอินทราภิเษกมหาปราสาท ซึ่งเป็นพระที่นั่งสร้างด้วยไม้ทั้งองค์ แต่ในปี พ.ศ.

๒๓๓๒ ได้เกิดอสึบาตที่มีขุเค็จ ทำให้เกิดไฟไหม้ทั้งองค์พระที่นั่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รี้อและสร้างพระที่นั่งทรงจัตุรมุขยอดมหาปราสาทองค์ใหม่ มีมุขเด็จยื่นออกมาจากมุขด้านทิศเหนือ พระราชทานนามว่า พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และได้เป็นที่การประดิษฐานพระบรมศพสมเด็จพระมหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ และพระศพพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงสำหรับประกอบพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล

เขตพระราชฐานชั้นใน เป็นที่ประทับของพระมเหสี พระราชธิดา พระบรมวงศานุวงศ์ที่เป็นสตรี ตลอดจนข้าราชการที่เป็นหญิงเรียกโดยทั่วไปว่า “ ฝ่ายใน”

การท่องเที่ยว

พระบรมมหาราชวังเป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้ความสนใจมากที่สุดในประเทศไทย นักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมความงดงามของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมภายในพระบรมมหาราชวัง รวมถึงเยี่ยมชมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ได้ อย่างไรก็ตาม การเข้าชมจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ เช่น การแต่งกายสุภาพเรียบร้อย พระบรมมหาราชวังไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นไทย แต่ยังเป็นศูนย์รวมของประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมที่สำคัญที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๕.
- <http://www.resource.lib.su.ac.th/rattanakosin/index.php/๒๐๑๔-๑๐-๒๗-๐๘-๕๒-๐๕/๒๐๑๔-๑๐-๒๗-๐๑-๒๗-๔๕/๒๐๑๕-๑๐-๑๕-๐๔-๒๕-๒๘/๒๐๑๕-๑๐-๑๕-๐๔-๒๖-๓๐>
- <https://www.royalgrandpalace.th/th/discover/architecture>

พระราชวังดุสิต

พระราชวังดุสิต เป็นหนึ่งในพระราชวังที่สำคัญของประเทศไทย ตั้งอยู่ในเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร พระราชวังแห่งนี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ และเป็นพระราชวังที่มีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และเป็นศูนย์กลางแห่งการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาประเทศในยุคสมัยนั้น

ประวัติความเป็นมา

พระราชวังดุสิตสร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) พระองค์ทรงมีความประสงค์ที่จะสร้างพระราชวังนอกเมือง ซึ่งมีอากาศบริสุทธิ์และเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการพักผ่อน พระราชวังดุสิตจึงถูกออกแบบและก่อสร้างในลักษณะของพระราชวังสไตล์ยุโรป ผสมผสานกับศิลปะไทย

สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

พระราชวังดุสิตมีความโดดเด่นด้านสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างศิลปะแบบยุโรปและไทย โดยมีสิ่งก่อสร้างที่สำคัญหลายแห่งภายในพระราชวัง เช่น:

พระที่นั่งอนันตสมาคม เป็นพระที่นั่งสำคัญในพระราชวังดุสิต สร้างด้วยหินอ่อนจากประเทศอิตาลี ลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมแบบเรเนซองส์ของยุโรป พระที่นั่งอนันตสมาคมเคยเป็นที่จัดงานพระราชพิธีสำคัญ และเคยเป็นที่ประชุมรัฐสภา

พระที่นั่งวิมานเมฆ เป็นพระที่นั่งที่สร้างขึ้นจากไม้สักทองทั้งหลัง มีลักษณะเป็นอาคารทรงวิคตอเรีย เป็นพระที่นั่งที่ใช้เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในช่วงฤดูร้อน ปัจจุบันพระที่นั่งวิมานเมฆเป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงเกี่ยวกับพระราชประวัติและข้าวของเครื่องใช้ในรัชกาลที่ ๕

พระราชพิธีและความสำคัญ

พระราชวังดุสิตมีบทบาทสำคัญในด้านการปกครองและการเปลี่ยนแปลงของประเทศ พระที่นั่งอนันตสมาคมยังเป็นสถานที่ที่เคยใช้ในการประชุมรัฐสภาและการประกาศรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทยในปี พ.ศ. ๒๔๗๕

การท่องเที่ยว

พระราชวังดุสิตเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสามารถเยี่ยมชมความงดงามของสถาปัตยกรรมและเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของรัชกาลที่ ๕ และการพัฒนาประเทศไทยในยุคหนึ่ง นักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมพระที่นั่งวิมานเมฆและพระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งเป็นจุดท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมาก นอกจากนี้ยังมีสวนดุสิตและพื้นที่โดยรอบที่เป็นพื้นที่สีเขียวให้ได้พักผ่อนและชมธรรมชาติ

บรรณานุกรม

- <https://www.thairath.co.th/news/local/bangkok/๑๖๑๖๑๐๓>

สะพานพุทธยอดฟ้า

สะพานพุทธ หรือ **สะพานพระพุทธยอดฟ้า** เป็นสะพานที่สำคัญในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาและเชื่อมต่อระหว่างฝั่งพระนครกับฝั่งธนบุรี สะพานนี้มีความสำคัญทั้งทางด้านการคมนาคมและประวัติศาสตร์

ประวัติความเป็นมา

สะพานแห่งนี้ ใน พ.ศ.๒๔๗๐ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้สร้างสิ่งสำคัญเพื่อเป็นอนุสรณ์นี้เพื่อการสมโภชพระนคร ๑๕๐ ปี (พ.ศ.๒๔๗๕) ด้วยทรงพระราชวินิจฉัยว่า สิ่งอนุสรณ์ที่จะสร้างในครั้งนี้ มี ๒ สิ่ง ได้แก่ สิ่ง ๑ คือ สร้างพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมบรมกษัตริย์ราชวงศ์จักรี เพื่อมหาชนได้ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณสืบไป สิ่ง ๒ คือ สร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ทำทางถนนเชื่อมกรุงเทพฯ กับธนบุรี เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์แก่มหาชน โดยใช้พื้นที่ก่อสร้างบริเวณปลายถนนตรีเพชรไปทางด้านทิศใต้ ริมน้ำเจ้าพระยา (บริเวณที่ทำการกรมทอน้ำ เดิม ซึ่งต่อมา คือ กรมชลประทาน) ต่อข้ามไปยังวัดประยูรวงศาวาส ในธนบุรี

พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่ประดิษฐาน ณ เชิงสะพานนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ อุปนายกราชบัณฑิตยสภา ทรงอำนวยการแผนกศิลปากร ทรงออกแบบหล่อด้วยสำริด สูง ๔.๖ เมตร ส่วนสะพานข้าม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พลเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ทรงอำนวยการสร้าง มีกรมรถไฟหลวงเป็นผู้ออกแบบโครงการ ในการก่อสร้างดำเนินการจ้างด้วยวิธีประกวดราคาจากบริษัทต่างประเทศ จำนวน ๕ บริษัท จาก ๕ ประเทศ ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี อิตาลี เดนมาร์ก และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชวินิจฉัยเลือกบริษัท เมสส์ ดอร์แมน ลอง จำกัด (Messrs Dorman Long & Co.Ltd, Middlesbrough, England) จากอังกฤษ เป็นผู้ดำเนินการก่อสร้างสะพานแห่งนี้ เนื่องจากเสนอราคาการก่อสร้างต่ำกว่าบริษัทอื่น ๆ กล่าวคือ ราคาก่อสร้างสะพานเหล็กและทางลาดคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒๔๔,๓๓๒ ปอนด์ และค่าตกแต่งสะพาน ๗๕,๐๙๓ ปอนด์ พร้อมทั้ง พระราชทานนามสะพานแห่งนี้ว่า “สะพานพระพุทธยอดฟ้า” โดยมีการลงนามสัญญาจ้างเมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๔๗๒ เริ่มส่งมอบพื้นที่ก่อสร้างเมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๗๒ กำหนดส่งมอบงานก่อสร้างในวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๗๕

สำหรับค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างพระปฐมบรมราชานุสรณ์ รวมทั้งสิ้น ๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท โดยที่มาของงบประมาณในการก่อสร้างส่วนหนึ่งมาจากพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และงบประมาณแผ่นดินที่รัฐบาลจัดสรรขึ้นร่วมกับเงินที่ประชาชนบริจาค

การท่องเที่ยวและการศึกษา

สะพานพุทธเป็นสถานที่ที่น่าสนใจทั้งสำหรับชาวไทยและนักท่องเที่ยว โดยสามารถชมทัศนียภาพของแม่น้ำเจ้าพระยาและวิวของกรุงเทพฯ จากสะพานได้ นอกจากนี้ยังเป็นจุดถ่ายภาพที่สวยงามและเป็นจุดสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ของกรุงเทพฯ

บรรณานุกรม

- <https://www.finearts.go.th/main/view/๒๘๒๙๗-สะพานพระพุทธยอดฟ้า>

สนามหลวง

สนามหลวง (Sanam Luang) หรือ **สนามหลวง** เป็นพื้นที่เปิดโล่งขนาดใหญ่ในกรุงเทพมหานครที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตั้งอยู่ในเขตพระนคร ใกล้กับพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) สนามหลวงมีบทบาทสำคัญในกิจกรรมของราชวงศ์และการจัดงานทางศาสนาและประเพณีต่าง ๆ

สนามหลวงในปัจจุบันเปรียบเสมือนกับสวนสาธารณะของคนเมือง ยามเช้าเป็นสถานที่ออกกำลังกาย ส่วนยามเย็นกลายเป็นที่พักผ่อนเดินเล่นชมเมือง สนามหลวงเกิดขึ้นตั้งแต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดขอบเขตพระบรมมหาราชวังขึ้น และเว้นพื้นที่ที่มีฐานะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู ระหว่างพระบรมมหาราชวังหรือวังหลวง กับพระราชวังบวรสถานมงคลหรือวังหน้าไว้ เพื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพพระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์ชั้นสูง รวมไปถึงเป็นที่สร้างพระเมรุมาศ โดยพระเมรุมาศที่ถูกสร้างขึ้นเป็นครั้งแรกบนสถานที่นี้ คือพระเมรุมาศสำหรับประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ด้วยเหตุนี้ คนทั่วไปจึงเรียกบริเวณนี้ว่า "ทุ่งพระเมรุ" ซึ่งหากเป็นยามที่มีงานพระเมรุ สถานที่นี้ก็จะมีผู้คนไปด้วยผู้คน แต่ถ้าเป็นช่วงที่ไม่มีงาน บริเวณนี้ก็จะถูกปล่อยให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่า ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้พื้นที่นี้ปลูกข้าวทำนาหลวง และเมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงเห็นว่าชื่อทุ่งพระเมรุนั้น เป็นชื่อที่ฟังดูไม่ดี จึงได้พระราชทานชื่อใหม่ว่า "ท้องสนามหลวง" อย่างที่เรียกกันจนติดปากในปัจจุบัน ภายในท้องสนามหลวง ประกอบด้วยพื้นที่ใช้สอยทั้งหมด ๓ ส่วน ส่วนแรก คือบริเวณพื้นที่สนามหลวงฝั่งทิศใต้ติดกับพระบรมมหาราชวัง จัดไว้สำหรับงานพระราชพิธีสำคัญต่าง ๆ ส่วนที่สองคือด้านทิศเหนือหรือด้านสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ ส่วนสุดท้ายคือ ถนนเส้นกลาง สำหรับใช้เป็นทางลาดพระบาทเสด็จพระราชดำเนิน และใช้จัดกิจกรรมประเพณีตามโอกาสสำคัญ ที่ตั้ง : ตั้งอยู่ด้านหน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ระหว่างพระบรมมหาราชวังกับพระราชวังบวรสถานมงคล เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เปิดให้เข้าตั้งแต่เวลา ๐๕.๐๐-๒๒.๐๐ น.

การท่องเที่ยวและการศึกษา

สนามหลวงเป็นจุดท่องเที่ยวที่สำคัญที่นักท่องเที่ยวและประชาชนสามารถเข้ามาศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกรุงเทพฯ ได้ นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สามารถเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดพิธีกรรมทางราชการและศาสนาได้อย่างใกล้ชิด

บรรณานุกรม

- ดวงเด่น แสงสิทธิ์. "การศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาและพัฒนาการของสนามหลวงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ นับแต่แรกเริ่มจนถึงพุทธศักราช ๒๕๔๓." สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔.
- <https://thai.tourismthailand.org/Attraction/สนามหลวง-ทุ่งพระเมรุ>

พระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า)

ประวัติความเป็นมา

“วังหน้า”มีประวัติการสร้างพร้อมกับวังหลวง โดยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท พระมหาอุปราชในรัชกาลที่ ๑ โปรดให้สร้างขึ้นเมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๓๒๕ แล้วเสร็จเป็นเบื้องต้นเมื่อราว พ.ศ. ๒๓๒๘ จากนั้นได้มีการก่อสร้างอาคารสถาน ตลอดจนการบูรณะปฏิสังขรณ์สืบมาเป็นลำดับ วังหน้าเมื่อแรกสร้างสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ คงยึดถือแบบแผนการสร้างวังแต่ครั้งกรุงเก่า กล่าวกันว่าวังหน้าได้รับแบบอย่างมาจากพระราชวังหลวง รวมถึงแบบแผนบางประการจากพระราชวังจันทร์เกษมหรือวังหน้าในสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือแผนที่ตั้งของวังตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าวังหลวงและสร้างหันหน้าวังไปทางทิศตะวันออกเช่นเดียวกับพระราชวังจันทร์เกษม ส่วนอาคารพระที่นั่งพระราชมณเฑียรสถานบางแห่งวางผังตามแบบพระราชมณเฑียรสถานภายในพระราชวังหลวงพระนครศรีอยุธยา

ปัจจุบันพระราชวังหน้า คงปรากฏอยู่เฉพาะส่วนที่เป็นพระที่นั่งและพระราชมณเฑียรสถานสำคัญภายในพระราชวังชั้นกลางและชั้นใน ทุกวันนี้เป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาส พระอารามภายในพระบวรราชวัง ปัจจุบันตั้งอยู่ภายในสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และบางส่วนของแนวกำแพงด้านทิศใต้ เป็นกำแพงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พระราชมณเฑียรสถานสำคัญ

พระที่นั่งศิวโมกชพิมาน เป็นพระที่นั่งที่สร้างขึ้นในชั้นแรกสมัยพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท (พ.ศ. ๒๓๒๕ – ๒๓๔๖) ทรงสร้างพระราชวังบวรฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ สมัยรัชกาลที่ ๑ พระที่นั่งศิวโมกชพิมานใช้เป็นพระที่นั่งห้องพระโรง (แห่งแรก) และใช้เพื่อการบำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ

พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๑ ทรงอุทิศพระที่นั่งองค์นี้ถวายเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์ ซึ่งอัญเชิญมาจากเมืองเชียงใหม่ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์นับถือกันว่าฝีมือช่างเป็นเยี่ยมแห่งหนึ่งในกระบวนจิตรกรรมที่สร้างขึ้น เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๑

หมู่พระวิมาน พระราชมณเฑียรสถานที่ประทับในพระมหาอุปราช สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท สร้างขึ้นราว พ.ศ. ๒๓๓๒ เป็นสำคัญยิ่งกว่าพระราชมณเฑียรองค์อื่น ๆ ทั้งสิ้น เพราะใหญ่โต รวมพระที่นั่งอยู่ในหมู่เดียวกันถึง ๑๑ องค์ สร้างด้วยฝีมือประณีตบรรจง ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ แก้ไขมุขหน้าเป็นพระที่นั่งห้องพระโรง ครอบบุษบกเกรินไว้ภายใน พระราชทานนามว่า พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย

บรรณานุกรม

- <https://www.finearts.go.th/promotion/view/๗๔๑๘-พระราชวังบวรสถานมงคล--วังหน้า---โครงการอนุรักษ์และพัฒนาพระราชวังบวรสถานมงคล--วังหน้า-->

สำเพ็ง

ต้นกำเนิดของ “สำเพ็ง” เริ่มต้นขึ้นเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงปราบดาภิเษกและขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ ทรงมีพระราชดำริให้เข้ามาสร้างพระนครใหม่ทางฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาปากตะวันออก แต่บริเวณที่โปรดฯ ให้สร้างพระบรมมหาราชวังเป็นที่อยู่ของพระยาราชเศรษฐี และชาวจีนจำนวนหนึ่ง จึงโปรดให้ย้ายไปอยู่ที่สวนบริเวณวัดสามปลื้ม ไปจนถึงคลองวัดสามเพ็ง ซึ่งมีข้อความระบุถึงวัดชื่อ “สามเพ็ง” ในพระราชพงศาวดารฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ว่า “ให้พระยาราชเศรษฐี และพวกจีนย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ที่สวนตั้งแต่คลองวัดสามปลื้มไปจนถึงคลองวัดสามเพ็ง...”

เมื่อชาวจีนย้ายมาอยู่ที่บริเวณนี้ บุปผา คุมมานท์ ผู้เขียนบทความ “‘สำเพ็ง’ ศูนย์การค้าแห่งแรกของกรุงรัตนโกสินทร์” บรรยายว่า ด้วยความถนัดในด้านค้าขาย เมื่อตั้งบ้านเรือน จึงเริ่มค้าขายในบ้านที่พักอาศัย บ้านของชาวจีนกลุ่มนี้มีลักษณะกึ่งบ้านที่พักอาศัยกึ่งร้านค้า ถือเป็นวัฒนธรรมของฝั่งตะวันออก หลังจากนั้นจึงเริ่มกลายเป็นย่านการค้าแห่งแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ ในมุมมองของปิยนาค บุณนาค ผู้เขียนบทความ “สำเพ็ง : ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพมหานคร” ยังมองว่า ถือเป็นได้ว่าเป็นชุมชนชาวจีนแห่งแรกที่ก่อตัวขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ นับตั้งแต่สถาปนากรุงเทพฯ เป็นราชธานีของไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕

สำหรับชื่อ “สำเพ็ง” มีหลายข้อสันนิษฐานถึงที่มาของชื่อนี้ บุปผา เชื่อว่า เป็นชื่อที่เพี้ยนมาจากคำว่า “สามเพ็ง” ซึ่งเป็นชื่อวัดและชื่อคลองที่อยู่ละแวกนั้น คนจีนในย่านเดียวกันชินกับการออกเสียงสั้น จึงทำให้จาก “สามเพ็ง” กลายเป็น “สำเพ็ง” ในทุกวันนี้ หรืออีกข้อสันนิษฐานเชื่อว่า เพี้ยนมาจาก “สามแผ่นดิน” ที่หมายถึงลักษณะภูมิประเทศของย่านที่มีคลองขวาง ๒ คลอง ได้แก่ คลองเหนือวัดสำเพ็ง และคลองวัดสามปลื้ม ทำให้ตัดแผ่นดินเป็นสามตอนหรือสามแผ่นดิน ต่อมาจึงเพี้ยนไปตามสำเนียงคนจีนกลายเป็น “สำเพ็ง” หรืออาจเพี้ยนมาจากคำว่า “สามแพรง” ที่เป็นลักษณะของภูมิประเทศเช่นกัน หรืออีกข้อสันนิษฐานว่า มาจากชื่อพืชตระกูลเฟิร์นชนิดหนึ่ง มีลักษณะคล้ายใบโหระพา เรียกว่า “ลำเพ็ง” ซึ่งพบเห็นมากในบริเวณนี้ ผู้คนจึงเรียกกันว่า “ลำเพ็ง” และเพี้ยนมาเป็น “สำเพ็ง” ในภายหลัง

ไม่ว่าที่มาของชื่อย่านนี้มาจากไหน แต่ต้องยอมรับว่า “สำเพ็ง” เป็นย่านการค้าที่เปลี่ยนแปลงจากท้องที่เปลี่ยวอยู่นอกกำแพงพระนคร พัฒนามาเป็นพื้นที่การค้าที่เจริญรุ่งเรืองจนเป็นสถานที่ยอดนิยมอีกแห่งในกรุงเทพฯ ทุกวันนี้

หากย้อนกลับไปในสภาพย่านสำเพ็งในอดีต สำเพ็งไม่ได้เป็นแหล่งรวมสินค้าที่หลากหลาย ยังเป็นแหล่งธุรกิจหลายประเภท เช่น รับจ้างปะชุนเสื้อผ้า หรือรับจ้างเขียนหนังสือส่งไปถึงพี่น้องในจีน บุปผา อธิบายว่า เป็น China Town หรือย่านคนจีนแห่งแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ได้อีกทาง

ไม่เพียงเท่านั้น ย่านสำเพ็งที่โด่งดังในอดีตยังเป็นย่านที่มีชื่อเสียงในด้านโลจิสติกส์ มีทั้งโรงโสมถณี บ่อนพนัน คำว่า “สำเพ็ง” เคยเป็นคำดำในสมัยหนึ่งก็มี โดยเป็นคำดำที่รุนแรงที่หมายถึงผู้หญิงที่ค้าขายทางโลจิสติกส์ ธุรกิจที่ว่านี้มีแพร่หลายในสำเพ็ง และทำอย่างเปิดเผย มีคอมสึเขียวเป็นสัญลักษณ์ ผู้หญิงที่ค้าขายกลุ่มนี้เป็นหญิงกวางตุ้ง หรือถ้าเป็นชาวไทยก็ยังเปลี่ยนชื่อเป็นชาวจีน อาทิ กิมเน้ย กิมเฉียง เป็นต้น บุปผา เล่าว่า ในบรรดาผู้หญิงที่มีชื่อเสียงในสำเพ็ง ต้องมีชื่อ “อ่ำแดงแพง” ที่กลายเป็นชื่อตรอกว่า “ตรอกอ่ำแดงแพง” ในจดหมายเหตุสมัยรัชกาลที่ ๔ ก็มีระบุชื่อตรอกนี้

ครั้นเป็นแหล่งเร่ิงสตรีแล้ว เหล่าชายหนุ่มสมัยนั้นโดยเฉพากลุ่มที่เรียกว่า “นักเลง” ก็ยอมเข้าไปท่องเที่ยวกันเป็นประจำ ความนิยมในกิจการสตรีในย่านนี้ถึงกับทำให้ทางการต้องจัดตั้งเจ้าหน้าที่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ดังปรากฏหลักฐานเริ่มมีกิจการตำรวจนครบาล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ เรียกกันในสมัยนั้นว่า “โปลิส” เริ่มออกปฏิบัติราชการครั้งแรกก็ในย่านสำเพ็ง

เกร็ดเพิ่มเติมอีกประการของสำเพ็งคือวลีที่คนสมัยหนึ่งอาจคุ้นกันว่า “ไฟไหม้สำเพ็ง” ซึ่งหมายถึง “ความซุลมุนุ่นวายของฝูงชน” หรือ “เรื่องไม่คาดที่จะเกิดขึ้น” อันเป็นวลีที่มาจากเหตุไฟไหม้ในสำเพ็งซึ่งเกิดขึ้นหลายครั้งด้วยสภาพที่เป็นชุมชนที่มีประชากรหนาแน่น ร้านค้าเบียดติดกัน เมื่อเกิดไฟไหม้ก็มักลุกลามรวดเร็วทำให้ทรัพย์สิน

เสียหาย ชุมชนที่ประชากรหนาแน่นแล้วเกิดอัคคีภัยขึ้นคงสะท้อนสภาพ “ความซุกมุ่น” ตามความหมายของวลี “ไฟไหม้สำเพ็ง” เมื่อเกิดไฟไหม้แล้ว ผลตามมาประการหนึ่งจากการบอกเล่าของบุบผา คุมมานนท์ คือ จะมีชาวบ้านมาคยซื้อของกันมาก เพราะ “ของที่นำออกมาขายหลังไฟไหม้ทุกครั้ง ราคาจะถูกอย่างไม่น่าเชื่อ”

บรรณานุกรม

- https://www.silpa-mag.com/history/article_๒๖๔๔๙

เยาวราช

เยาวราช เป็นชื่อถนนเส้นหนึ่งของประเทศไทย สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เปิดใช้ในปี พ.ศ.๒๔๔๓ ถือเป็น ๑ ใน ๑๘ ถนนเส้นสำคัญรอบพระนครชั้นในในยุคนั้น ถนนเยาวราชมีความยาวราว ๑,๕๐๐ เมตร เริ่มต้นตั้งแต่ คลองรอบกรุงตรงข้ามกับป้อมมหาไชย ตัดลงไปบรรจบกับถนนเจริญกรุง ระหว่างการสร้างถนน มีพระราชดำริเรื่องการตัดถนน ให้กระทบกับที่ดินชาวบ้านให้น้อยที่สุด ส่งผลให้ถนนมีลักษณะคดเคี้ยว ดูแล้วคล้ายมังกร จนได้สมญาว่า “ถนนมังกร” อีกชื่อหนึ่ง

ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ชาวจีนอพยพเข้ามายังประเทศไทย แต่เดิมตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณพระบรมมหาราชวังเดิม ฝั่งกรุงธนบุรี เมื่อมีการสร้างพระราชวังใหม่ จึงให้ชาวจีนย้ายไปยังสำเพ็ง ก่อให้เกิดชุมชนชาวจีนขึ้นในย่านนี้ กระทั่งมีการตัดถนนเยาวราช ทำให้ถนนนี้กลายเป็นย่านที่อยู่อาศัยของชุมชนชาวจีนไปโดยปริยาย

กาลเวลาผ่านไป ถนนเยาวราช ยกระดับกลายเป็นย่านการค้าของชุมชนชาวจีน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการขนส่งสินค้าที่มากับเรือขนส่งจากจีน และทุกครั้งที่มีเรือขนส่งมาจอดท่า มักจะมีชาวจีนอพยพขึ้นเรือมาด้วย จึงทำให้เยาวราชมีชาวจีนเพิ่มมากขึ้น และได้รับสมญาว่าเป็น “ไชน่าทาวน์เมืองไทย”

จากวันที่มีการขนส่งสินค้าจากจีนเข้ามา เยาวราชค่อย ๆ พัฒนากลายเป็นย่านการค้า ที่มีธุรกิจอันหลากหลาย ทั้งร้านทอง เครื่องประดับ ภัตตาคาร ร้านอาหาร ร้านอาหารแห้ง ร้านค้าทั่วไป ร้านขายเครื่องแต่งกาย รวมไปถึงโรงแรมที่พักต่าง ๆ ด้วยความที่มีธุรกิจน้อยใหญ่มากมาย ส่งผลให้ ย่านเยาวราช เป็นย่านการค้าที่เม็ดเงินหมุนเวียนในวงกว้างกว่าพื้นล้านบาท โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลตรุษจีน ที่มีเม็ดเงินสะพัดนับหมื่นล้านบาทเลยทีเดียว

เยาวราช กับ ทองคำ เป็นของคู่กัน เนื่องจากย่านแห่งนี้ ผูกพันกับธุรกิจขายทองมาช้านาน นับตั้งแต่ชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ได้นำภูมิความรู้ด้านการผลิตทองรูปพรรณ มาผลิตและจำหน่ายในย่านเยาวราชแห่งนี้ ซึ่งในยุคแรก ๆ มีเพียงหน้าร้าน และเจ้าของร้านยังเป็นช่างทอง ก่อนจะค่อย ๆ ขยับขยายจนมีหน้าร้าน และเพิ่มจำนวนร้านมากขึ้นตามลำดับ ปัจจุบันย่านเยาวราชมีร้านค้าทองรวมกันกว่า ๑๕๐ ร้าน นับเป็นศูนย์กลางการค้าอัญมณีและเครื่องประดับทองคำของเมืองไทยที่ได้รับความนิยมมาตลอด

ชื่อเสียงอันขจรขจายไปไกลของเยาวราชอีกอย่าง นั่นคือ ที่นี่เป็นย่านที่มีร้านอาหารแนวสตรีทฟู้ด (Street food) หรือร้านอาหารข้างทาง ตั้งเรียงรายอยู่มากมาย แลมนับแต่ร้านล้วนมีชื่อเสียง อร่อยระดับได้รับการรีวิวจากสื่อด้านอาหารระดับโลก ความหลากหลายของอาหารในเยาวราช นักชิมสามารถหาของกินได้ตั้งราคาหลักสิบ ไปจนถึงหลักหมื่น อาทิ ก๋วยเตี๋ยวลูกชิ้นปลา, เย็นตาโฟ, ข้าวขาหมู, หอยทอด, ผัดไทย, ก๋วยจั๊บ, น้ำเต้าหู้, ห่านและเป็ดพะโล้, หุหลามและกระเพาะปลา, รังนก ฯลฯ

เวลาผ่านไปมากกว่า ๑๒๔ ปี นับตั้งแต่เริ่มเปิดใช้ถนนเป็นครั้งแรก ถึงวันนี้ เยาวราชกลายเป็นพื้นที่ที่คนไทย และชาวต่างชาติ ต่างอยากมาเยือน ด้วยเสน่ห์ทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ตลอดจนเอกลักษณ์ที่ไม่ซ้ำใคร ทำให้เยาวราชกลายเป็นสถานที่แรก ๆ ที่ผู้คนมักจะนึกถึงในเมืองไทย และอัตลักษณ์เหล่านี้จะยังคงอยู่ตลอดไป

ปฏิเสธไม่ได้ว่า เยาวราช คือหนึ่งในย่านที่สร้างการจดจำต่อชาวต่างชาติ ตลอดจนเป็นพื้นที่หนึ่งในการขับเคลื่อนด้านธุรกิจให้กับประเทศมาตลอดนับร้อยปี

บรรณานุกรม

- <https://www.thaipbs.or.th/now/content/๑๓๓๔>

ชุมชนบางลำพู

ประวัติ

เหตุที่จะเรียกว่าตำบลบางลำพู (แต่เดิมเขียนบางลำภู) เข้าใจว่าจะมีต้นลำพูมาก ในหนังสือนิราศโบราณจะกล่าวถึงต้นลำพู แม้วัดสังเวชวิศยารามก็มีชื่อเดิมว่า วัดบางลำพูมาก่อน

บางลำพูเริ่มเจริญขึ้นเมื่อตัดถนนจักรพงษ์ต่อจากถนนเจ้าฟ้าขึ้นไปถึงสะพานนรรัตนสถาน และตัดถนนสามเสนต่อจากสะพานนรรัตนสถานขึ้นไปจนถึงถนนนครไชยศรี ทำให้มีบ้านเรือนสองฝั่งถนนมากขึ้น และเมื่อมีผู้คนก็มีตลาดตามมา ซึ่งมีชื่อเรียกกันว่าตลาดบางลำพูหรือตลาดยอด ย่านบางลำพูนี้เข้าใจว่าจะได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นในตอนต้นรัชกาลที่ ๕ เนื่องจากเกิดเพลิงไหม้บางลำพูเสียหายมากมาย ปรากฏตามจดหมายเหตุของพระยาทิพโกษา (สอน) กล่าวว่า วันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๒ เวลาเกือบบ่ายโมง ได้เกิดเพลิงไหม้ขึ้นที่โรงทำขนมจีน ถนนสิบสามห้างเวลานั้นลมพัดจัด น้ำในคลองบางลำภูก็แห้ง เพลิงลุกลามข้ามกำแพงพระนครไหม้เลียบบำแพง และริมคลองบางลำพูไปถึงสะพานข้ามคลอง แล้วไหม้ข้ามคลองไปข้างวังพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส ไหม้บ้านช้อนหอยทัพพี วัดสังเวชวิศยาราม บ้านบุหลังวัด แล้วไหม้เฉียงตลอดลงไปตกแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนทางริมกำแพงพระนครเพลิงไหม้เลียบบริบบำแพง และริมคลองบางลำพูไปจนถึงหน้าวัดสังเวชวิศยารามจึงหยุด

สภาพทั่วไปย่านบางลำพูในปัจจุบัน

ปัจจุบันย่านบางลำพูเป็นศูนย์กลางการค้าหลายชนิด ทั้งผ้า เสื้อผ้าและอาหาร มีทั้งร้านค้าที่ตั้งอยู่ในอาคารตึกเก่าบางลำพู และร้านค้าที่ตั้งอยู่ริมถนนสิบสามห้าง ถนนบวรนิเวศ ถนนสามเสน และถนนจักรพงษ์ นอกจากนี้ย่านบางลำพูยังมีชุมชนดนตรีไทยชาวบ้านที่เก่ากว่าร้อยปี เป็นแหล่งเรียนบรรเลงดนตรี ขับร้อง การแสดง การละเล่น และการประดิษฐ์เครื่องดนตรีไทย รวมทั้งสถานที่นัดพบในการทำกิจกรรมและฝึกซ้อมดนตรีไทยของกลุ่มนักดนตรีที่มีชื่อเสียงเช่น เขียววิจิตร ดุริยพันธ์ุ บ้านดุริยประณีต ฯลฯ

ถนนข้าวสาร

เป็นบริเวณใกล้เคียงกับบางลำพู ซึ่งเรียกว่าถิ่นขุนนางเดิม คือ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของบรรดาข้าราชการบริวารในวังหน้า (กรมพระราชวังบวร) ที่ทำงานช่างวังหน้าและช่างฝีมือของโรงสถาปัตยกรรมเป็นส่วนใหญ่ มีฐานะดีถึงปานกลาง บริเวณใกล้เคียงแต่เดิมเป็นชุมชนมอญ มีเรือนแถวแห่งแรกของประเทศไทยที่ริมถนนตะนาว ซึ่งถนนข้าวสารยังมิได้มีบทบาทชัดเจนมากนัก

เมื่อความเจริญเติบโตแบบตะวันตกเริ่มมีมากขึ้น ทำให้มีการวางผังเมืองเลียนแบบตะวันตกในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ มีการตัดถนนราชดำเนินจากสนามหลวง (ทุ่งพระสุเมรุ) ถึงพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นถนนสายหลักเช่นเดียวกับถนนของเอดิเซ่ เมืองปารีส ประเทศฝรั่งเศส ตัดผ่านชุมชนในถนนตะนาว ถนนดินสอ มีการสร้างตึกถนนทำให้ถนนใกล้เคียงต้องขยับออกไป มีการวางผังอย่างเป็นแบบแผนมากขึ้น

บริเวณบางลำพูและถนนข้าวสารก็ยังคงเป็นที่อยู่ของข้าราชการและข้าราชการอยู่ ชาวมอญเริ่มลดน้อยลง อาชีพหลักของคนย่านนี้ก็สืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษ ทำงานโรงสถาปัตยกรรม งานฝีมือ งานช่าง มีร้านค้าที่สำคัญเป็นร้านสังฆภัณฑ์ที่โด่งดังมากคือ ร้านส.ธรรมภักดี สินค้าที่บริเวณนี้ขายคือข้าวสาร ซึ่งคนขายเป็นชาวจีนที่อาศัยอยู่ในย่านนี้ จึงเรียกว่า “ตรอกข้าวสาร” จนถึงทุกวันนี้ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๑ บริเวณบางลำพูเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญสามอย่างคือ สมาคมสหทัยสงคราม โรงเรียนราษฎรของลูกหลานข้าราชการ และโรงพิมพ์ ก่อนจะย้ายออกไปนอกเกาะรัตนโกสินทร์ เป็นการผลัดถิ่นชุมชนให้เลิบบอกไปติดกับย่านบางลำพูมากขึ้น

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง องค์กรของรัฐเริ่มมีการลดจำนวนบุคลากร ให้ความสำคัญของประชาชนเท่าเทียมกับบรรดาข้าราชการบริวารและข้าราชการ ข้าราชการบริวารจำนวนมากถูกปลดออก ข้าราชการบางส่วนที่อาศัยอยู่ในบางลำพูก็ย้ายที่พักไปอยู่ชานเมืองแถบสุขุมวิทและฝั่งธนฯ เป็นต้น จากเดิมที่เคยเป็นย่านที่อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียวก็เปลี่ยนไปเป็นอาคารเพื่อการค้า อีกทั้งมีการขยายตัวทางสาธารณูปโภคมากขึ้น การหลั่งไหลเข้ามาของอารยธรรมตะวันตก รูปแบบสถาปัตยกรรมเพื่อการอยู่อาศัยจึงพัฒนามาเป็นแบบกึ่งพาณิชยกรรม ย่านบางลำพูเริ่มมีการผ่องถ่ายทรัพย์สินสมบัติของบรรดาข้าราชการ คหบดี ย้ายไปอยู่ชานเมือง (ชานเมืองสมัยนั้นคือแถบฝั่งธนฯ เป็นต้น) ที่ดินเปลี่ยน

มือไปเป็นของพ่อค้าชาวจีนที่มีความถนัดทางการค้า ชาวจีนนำรูปแบบตึกแถวมาประยุกต์ใช้เป็นอาคารพาณิชย์ ในยุคนี้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากแหล่งที่อยู่อาศัยเป็นแบบการค้ามากขึ้น อย่างเช่นบริเวณลีสสามห้าง

ในช่วงสงครามเวียดนามเป็นอีกครั้งหนึ่งที่ถนนข้าวสารมีการเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ เมื่อไทยเป็นประเทศร่วมรบกับสหรัฐอเมริกาเป็นฐานทัพส่งกำลังบำรุงของกองทัพอเมริกัน เวลาจะลับเปลี่ยนกำลังพลก็จะทำในประเทศไทย เพราะมีฐานทัพอเมริกัน เช่น ที่อุตะเพา เมื่ออเมริกันชนเข้ามามากขึ้น วิถีชีวิตยังคงเป็นแบบตะวันตกอยู่ ไม่รู้ชะตาชีวิตข้างหน้า จึงนิยมเรื่องการเสพสุข จะตายเมื่อไรไม่รู้ในยามที่ไปรบ คนอเมริกันที่มาพักในกรุงเทพฯ ย่านหนึ่งที่ทำการค้ากับชาวต่างชาติคือ บางลำพู บริเวณถนนข้าวสาร ซึ่งจะเห็นเด่นชัดคือ ชาวจีนกันห้องให้เช่า ในตึกแถวที่ทำการค้าขายมีโสเภณี บาร์เหล้าบริการท่องเที่ยว เศรษฐกิจเฟื่องฟูด้วยเงินดอลลาร์ เกิดสถาปัตยกรรมรองรับกิจกรรมดังกล่าว

ภายหลังสงครามสิ้นสุด ทหารผ่านศึกส่วนหนึ่งได้กลับมาที่ประเทศไทย เช่น พวกทหารที่มีภรรยาเป็นคนไทยก็แวะมาที่ถนนข้าวสาร แต่เดิมคนที่มาประเทศไทยเป็นชนชั้นสูงและนำเงินมาใช้จ่ายจำนวนมาก ส่วนพวกที่เรียกตนเองว่าบุปผาชน (ฮิปปี) อาจมีเงินใช้จ่ายน้อยกว่าก็สามารถมาอยู่เมืองไทยในระยะเวลาเท่ากัน ดังนั้นที่อยู่อาศัยราคาถูกจึงเป็นที่ต้องการของชาวต่างชาติ อีกทั้งย่านนี้อยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ (ใจกลางเมืองในสมัยนั้นคือ เกาะรัตนโกสินทร์) ย่านบางลำพู จึงมีการขอยห้องให้เช่า หรือที่เรียกว่า “เกสต์เฮาส์” ซึ่งทำให้มีกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวมากขึ้นไปด้วย

บรรณานุกรม

- <http://www.resource.lib.su.ac.th/rattanakosin/index.php/๒๐๑๔-๑๐-๒๗-๐๘-๕๒-๓๒/๒๐๑๕-๑๐-๒๑-๐๖-๕๒-๔๒>

พาหุรัด

พื้นที่ของตลาดพาหุรัดมีบริเวณกว้างจรดถนนหลายสาย แต่ส่วนที่เป็นตัวตลาดจริงนั้นจะอยู่ใจกลางของพื้นที่

ซึ่ง
ส่วนนี้จะเป็นตลาดเก่า โดยรอบจะเป็นร้านค้า อาคารพาณิชย์มีของขายหลายอย่างทั้งเสื้อผ้า เครื่องแต่งตัวอาหารและของใช้ต่าง ๆ ส่วนมากจะเป็นของพวกแขก หรือเป็นย่านลิตเติ้ลอินเดียของกรุงเทพฯ

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถนนพาหุรัดนับว่าเป็นถนนสำคัญสายหนึ่งรองลงมาจากถนนเจริญกรุง บำรุงเมือง เพ็ญนคร เพราะเป็นย่านที่ติดต่อกับค้าขายกันเป็นส่วนมาก ในสมัยกรุงธนบุรีได้มีพวกญวนมาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ซึ่งญวนพวกนี้ได้อพยพมาครั้งเมื่อเกิดการจลาจลในกรุงเทพฯ พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดฯ ให้รับไว้แล้วพระราชทานที่ให้พักอาศัย คือที่แถวพาหุรัดทุกวันนี้ ซึ่งแต่ก่อนนี้เรียกว่าบ้านญวนหรือถนนบ้านญวน จนกระทั่งสร้างถนนพาหุรัดแล้วจึงเปลี่ยนชื่อมาเรียกว่าพาหุรัดตามชื่อถนน

เหตุที่สร้างถนนพาหุรัดนั้น ก็เนื่องมาจากเกิดเพลิงไหม้บ้านญวนตำบลบ้านหม้อและทำให้ที่ที่ใหม่นั้นมีพื้นที่ติดต่อกันมีที่ว่างมาก จึงได้ตัดถนนขึ้นที่ตรงนั้นและนับว่าเป็นถนนที่กว้างแห่งหนึ่งทีเดียว คือกว้าง ถึง ๒๐ เมตร ยาวตั้งแต่ถนนบ้านหม้อถึงถนนจักรเพชรเป็นระยะทาง ๕๒๕ เมตร และที่ใช้ชื่อว่า ถนนพาหุรัด นั้น เข้าใจว่าเป็นการตั้งขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระเจ้าฟ้าพาหุรัดมณีมัย ประไพพรรณพิจิตรนริศราชกุมารี ซึ่งเป็นพระองค์ที่ ๑ ในสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๕ ตรงปลายที่ถนนพาหุรัดมาบรรจบกับถนนจักรเพชรนั้น ปัจจุบันนี้มีตรอกหนึ่งซึ่งจะเข้าไปสู่สะพานหัน ตรอกนี้ตั้งชื่อใหม่ว่า วานิช ๑ บริเวณนี้เรียกว่าตลาดสะพานหัน

ถนนพาหุรัดในสมัยรัชกาลที่ ๕ ยังทำให้การคมนาคมสะดวกสบายมากขึ้น จึงมีผู้คนมาปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยกันภายในย่านนี้ โดยเฉพาะชาวอินเดียซึ่งเดิมค้าขายผ้าอยู่แถบบ้านหม้อ วัดเกาะ (วัดสัมพันธวงศ์) ได้อพยพเข้ามาทำมาหากินในแถบพาหุรัดกันเป็นจำนวนมาก ที่ดินบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นของวัดเลียบ (วัดราชบูรณะราชวรวิหาร) มีที่ดินเอกชนบ้างก็ไม่มากนัก ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ระเบิดลงบริเวณสะพานพุทธ วัดเลียบและโรงไฟฟ้าวัดเลียบ ทำให้บริเวณนี้กลายเป็นที่รกร้างว่างเปล่า แต่บริเวณโดยรอบที่เป็นตึกแถวขายเสื้อผ้ายังคงอยู่

ในช่วงเวลานั้น มีพ่อค้าแม่ค้าเข้ามาขายข้าวปลาอาหารแต่จำนวนไม่มากนัก เนื่องจากไม่ค่อยได้รับความนิยมเท่าตลาดปรีะกาที่อยู่ในเวียงนครเขมร และตลาดบ้านหม้อซึ่งเป็นตลาดใหญ่กว่าและเปิดมานานแล้ว ซึ่งสุดท้ายก็ไปไม่รอด ต้องเลิกไปโดยปริยาย แต่ทว่า กิจการขายผ้าของชาวอินเดียมกลับเจริญรุ่งเรืองขึ้นเรื่อย ๆ มีการสั่งผ้าจากต่างประเทศ ทั้งจากยุโรป อเมริกา และอินเดียเข้ามาจำหน่าย ซึ่งผ้าที่ได้รับความนิยมเป็นพวกผ้าชีพองและผ้าลูกไม้ขึ้นดีจากเมืองนอก

ต่อมา ช่วงหลัง ๆ มีพ่อค้าชาวจีนในสำเพ็งขยับขยายออกมาสร้างตึกแถวขายสินค้าบนสองฟากถนนพาหุรัด ถือเป็นช่วงชิงตลาดการค้าเสื้อผ้าจากกลุ่มพ่อค้าชาวอินเดีย แต่กลุ่มพ่อค้าชาวอินเดียก็ยังคงรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น รักษาวัฒนธรรมประเพณี การแต่งกาย เครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน การยึดมั่นในพิธีกรรมตามหลักศาสนา โดยมีครูदारาศรีครูสิงห์สภาเป็นศาสนสถานสำคัญของชาวซิกข์ มียอดโดมสีทองอร่ามสูงเด่นเป็นสง่า

นอกจากชาวซิกข์แล้ว ในย่านพาหุรัดยังมีชาวฮินดูและชาวมุสลิมตามตรอกซอกซอยระหว่างถนนจักรเพชรกับถนนตรีเพชร จะพบวิถีชีวิตผู้คนที่ยังคงรักษาความเป็นอินเดียไว้อย่างเหนียวแน่น มีร้านค้าขายเสื้อผ้า สำหรับ อาหารเครื่องเทศ ข้าวของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ของใช้จำเป็นของชาวอินเดีย และยังมีร้านขายเครื่องหอมของซาร์วย ร้านขายเครื่องเขียน รวมทั้งร้านขายที่นอนหมอนมุ้งเก่าแก่

ทุกวันนี้ ถนนพาหุรัดเป็นย่านที่มีสินค้าให้เลือกสรรมากมายและหลากหลาย ทั้งผ้าตัด อุปกรณ์ตัดเย็บ รวมไปถึงเสื้อผ้าสำเร็จรูปสารพัดชาติ ทั้งชุดไทย ชุดจีน โดยเฉพาะสำหรับ นอกจากนี้ พาหุรัดยังมีชุมชนเล็ก ๆ ที่ยังคงดำเนินวิถีแบบภคระ เป็นที่มาของชื่อ "ลิตเติ้ล อินเดีย เมืองไทย"

บรรณานุกรม

- <https://www.thansettakij.com/lifestyle/travel-shopping/๕๔๔๕๔๖>

ย่านเสาชิงช้า

ย่านเสาชิงช้าเป็นย่านชุมชนเก่าแก่ที่มีมาตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยมีศูนย์กลางพื้นที่คือ เสาชิงช้า เป็นสิ่งก่อสร้างที่อยู่เกาะรัตนโกสินทร์มาตั้งแต่สร้างเมือง แม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนไป ผู้คนก็ยังแวะเวียนมาที่ย่านเสาชิงช้า ทั้งการติดต่อราชการกับศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร หรือไหว้พระขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองตั้งแต่ถนนดินสอมาถึงวัดสุทัศน์

บริเวณย่านเสาชิงช้ามีชุมชนที่สำคัญ ๒ ชุมชน คือ ชุมชนถนนดินสอ และชุมชนตรอกหม้อ ชุมชนถนนดินสอ ถนนดินสอเป็นย่านหนึ่งที่มีพื้นที่อยู่ในเกาะรัตนโกสินทร์ เป็นถนนที่มีเส้นทางตัดกับถนนราชดำเนินกลาง ผ่านศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร และมีอาณาเขตติดกับถนนตีทอง อีกทั้งในบริเวณถนนสายนี้ยังเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญหลายแห่งด้วยกันคือ ศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร โบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า เป็นต้น สันนิษฐานว่าบ้านดินสอเป็นแหล่งผลิตดินสอไทยหรือดินสอพอง แต่ในปัจจุบัน จะเห็นได้ชัดว่า ผู้คนที่อาศัยอยู่ในย่านนี้ประกอบอาชีพค้าขายเป็นหลัก จากการตั้งร้านรวงต่าง ๆ ทั้งถนนเส้นหลักและตามตรอก ซอก ซอย โดยเฉพาะการขายอาหารนับเป็นอาชีพที่พบมากที่สุดภายในย่านนี้ ทั้งอาหารคาว รวมไปถึงอาหารหวาน และที่สร้างชื่อเสียงให้กับถนนย่านนี้คือ ร้านขายนมและขนมปังที่มีชื่อร้านว่า “ มนต์นมสด ” นอกจากนี้ ยังมีคนในย่านถนนดินสอบางส่วนที่เปิดสำนักงานหรือบริษัท เช่น สำนักงานทนายความ และโรงเรียนสอนพิเศษด้านภาษาอังกฤษ เป็นต้น ถนนดินสอมีสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่น่าสนใจได้แก่ เทวสถาน (โบสถ์พราหมณ์) ซึ่งเป็นศาสนาสถานของผู้นับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู, ศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร ที่นอกจากตัวตึกแล้ว ยังมีสิ่งที่น่าสนใจคือ การจัดลานหน้าศาลากลางกรุงเทพมหานครเป็นเหมือนสวนพักผ่อน โดยมีที่จอดรถอยู่ลานด้านล่าง, และบ้านขนมปังขิง เป็นสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นในแถบนี้ ด้วยลักษณะการสร้างบ้านที่เป็นแบบขนมปังขิง ได้รับความนิยมนับอย่างมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งยังคงมีสภาพสมบูรณ์อยู่ในปัจจุบัน ตั้งอยู่ในบริเวณซอยหลังโบสถ์พราหมณ์

ชุมชนตรอกหม้อ “ชุมชนตรอกหม้อ” หรือ “ชุมชนราชบพิธพัฒนา” เป็นชุมชนที่มีอายุมาตั้งแต่สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยมีชื่อเรียกที่รู้จักกันในตอนนั้นว่า “ชุมชนเสาชิงช้า” เพราะเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้กับเสาชิงช้า ข้างวัดสุทัศน์เทพวรารามนั่นเอง ที่มาของชื่อ “ตรอกหม้อ” นั้น อาจเนื่องมาจากในสมัยก่อนประมาณ ๑๐๐ กว่าปีที่ผ่านมามีคนในย่านนี้นิยมทำหม้อดินขายกัน บางคนก็เล่าว่า ที่เรียกว่า “ตรอกหม้อ” เพราะเป็นที่เก็บหม้อดินที่ทำเสร็จแล้ว ก่อนจะไปให้กับชุมชนบ้านหม้อไว้ขายต่อไป ซึ่งลักษณะของการทำหม้อดินนี้เป็นที่นิยมของคนจีนเป็นอย่างมาก จึงอาจแสดงให้เห็นว่า “ชุมชนตรอกหม้อ” เป็นชุมชนที่มีกลุ่มคนจีนเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่ช่วงแรก ๆ ที่มีชุมชนแห่งนี้เกิดขึ้น แต่ต่อมาประมาณช่วง ๗๐-๘๐ ปี มาแล้ว การทำหม้อดินอาจจะเริ่มสูญหายไปเพราะคนแก่ในชุมชนท่านหนึ่งที่มีอายุ ๗๔ ปีได้เล่าว่า ตอนที่ป่าเกิดนั้นคนในแถบนี้ส่วนใหญ่ก็ขายเครื่องบวชนาคกันแล้ว โดยคนที่ทำอาชีพนี้ก็มักจะเป็นคนไทยเชื้อสายจีน และด้วยความที่เป็นแหล่งที่มีคนไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงก่อให้เกิดประเพณีหรือขนบธรรมเนียมที่คนจีนนิยมทำกันคือการไหว้เจ้า ตรีชจีน ซึ่งยังคงปรากฏให้เห็นอยู่จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีคนในชุมชนท่านหนึ่งที่ประกอบอาชีพเก่าแก่ จากการได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษในตระกูลของตนเองถึง ๓ ชั่วคน นั่นคือ อาชีพ “ ขยายแพทย์แผนไทย ” คุณอระ วรรณ วิชัย ๗๔ ปี เจ้าของร้านขยาย “ บำรุงชาติสาสนายาไทย ” เป็นร้านที่ขยายมากกว่า ๓ ชั่วอายุคนแล้ว โดยบ้านหลังนี้ได้เริ่มประกอบกิจการขยายมาตั้งแต่แรกเริ่มสร้างบ้านขึ้นในปี พ. ศ. ๒๔๖๗ นับว่าเป็นบ้านที่มีอายุกว่า ๘๐ ปี รูปแบบสถาปัตยกรรมของบ้านเป็นลักษณะแบบบ้านตะวันตก ในตอนแรกจะมีแค่ชั้นเดียว แต่ช่วงหลังได้รับการต่อเติมขึ้นเป็น ๒ ชั้น และถูกทาสีใหม่เพื่อคงความงามของบ้านหลังนี้ไว้ให้คนรุ่นหลังได้เห็นต่อ ๆ ไป นอกจาก “ บ้านเรือน ” บริเวณโดยรอบของชุมชนยังมี “ วัด ” เป็นสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจให้ชมถึง ๓ แห่งด้วยกันคือ วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดราชบพิธ และ วัดมเหยงคณ์พาราม

บรรณานุกรม

- <http://www.resource.lib.su.ac.th/rattanakosin/index.php/๒๐๑๔-๑๐-๒๗-๐๘-๕๒-๓๒/๒๐๑๕-๑๐-๒๐-๐๕-๑๙-๑๐#>

ย่านท่าพระจันทร์

ที่ตั้ง

เมื่อกล่าวถึง “ท่าพระจันทร์” ชื่อ ๆ นี้ น่าจะเป็นที่คุ้นหูของหลายคนทั่วไป ชุมชนท่าพระจันทร์ตั้งอยู่บริเวณถนนมหาราชและถนนพระจันทร์ เป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีความน่าสนใจและถือเป็นชุมชนประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งในเขตพระนคร ชุมชนนี้อยู่บริเวณใกล้เคียงติดกับชุมชนท่าช้างและท่าพระอาทิตย์ ชุมชนท่าพระจันทร์เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญในปัจจุบันหลายอย่าง ทั้งเป็นแหล่งความรู้แห่งลุ่มน้ำเจ้าพระยา ทั้งนี้เพราะเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อันเป็นแหล่งความรู้ทางโลก และแหล่งความรู้ทางธรรมคือวัดมหาธาตุราชวรวิหารซึ่งสฤชต์อันเป็นแหล่งศึกษาพระปริยัติธรรมของภิกษุ สามเณร อีกด้วย

ประวัติ

คำว่า “ท่าพระจันทร์” นั้น มีที่มาคือ จากการที่บริเวณชุมชนดังกล่าวตั้งอยู่ริมน้ำและมีท่าเรือ มีพ่อค้าแม่ค้าจากสวนฝั่งธนบุรีนำสินค้ามาขายที่ท่าเรือดังกล่าว และจากคำบอกเล่าของคนรุ่นก่อนที่กล่าวว่า บริเวณชุมชนแห่งนี้สามารถมองเห็นพระจันทร์สวยเด่นเป็นพิเศษ เนื่องจากว่าตั้งอยู่ริมน้ำ จึงเป็นที่มาของชื่อท่าพระจันทร์ดังที่รู้จักกันในปัจจุบัน ชุมชนท่าพระจันทร์เริ่มมาจากในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ผู้คนละจากบ้านเกิดของตนเพื่อหนีสงครามและหาที่อยู่เพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งก็มีผู้คนบางส่วนอพยพมาจากจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศมาตั้งรกรากอยู่ในบริเวณท่าพระจันทร์ในปัจจุบัน เพื่อหาพื้นที่ในการทำมาค้าขาย จนกระทั่งก่อตั้งเป็นชุมชน ซึ่งที่ดินบริเวณท่าพระจันทร์นี้ในอดีตส่วนหนึ่งเป็นของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ซึ่งเป็นวังหน้าคนแรกของราชวงศ์จักรี ต่อมาตกอยู่แก่ลูกหลานของท่าน ซึ่งก็ได้ขายเปลี่ยนมือให้เอกชนบ้างบางส่วน และพื้นที่ของท่าพระจันทร์ในอดีต ยังเป็นพื้นที่ของวัดมหาธาตุอีกด้วย ในปัจจุบัน บ้านเรือนส่วนใหญ่ของประชาชนในชุมชนท่าพระจันทร์เป็นของเอกชน อีกส่วนหนึ่งเป็นของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ซึ่งผู้อยู่อาศัยต้องเช่าเป็นรายปี เนื่องจากเคยเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของวังหน้า ชาวท่าพระจันทร์จึงผูกพันกับความเป็นวังหน้ามาก ๆ อีกทั้งยังให้ความระลึกถึงและเคารพสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ซึ่งเป็นวังหน้าคนแรกของราชวงศ์จักรี เนื่องจากความสำนึกในบุญคุณ ซึ่งหากไม่มีท่านชาวท่าพระจันทร์ก็คงไม่มีที่อยู่อาศัย เนื่องจากพื้นที่ของท่าพระจันทร์ในอดีต เป็นส่วนหนึ่งของวังของท่าน

ชาวท่าพระจันทร์ในอดีตนับตั้งแต่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น ประชาชนในชุมชนก็ประกอบอาชีพค้าขายมานับแต่่นั้น โดยส่วนใหญ่ขายสินค้าประเภทจุกจิกทั่วไป ของชำ ของอุปโภค โดยสินค้าที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในอดีตก็คือขนมไทย มีพ่อค้าแม่ค้าหลายคนที่ทำขนมไทยอร่อยมากจนขึ้นชื่อ ซึ่งเมื่อคนต่างถิ่นมาท่องเที่ยวที่ท่าพระจันทร์ก็ต้องซื้อติดมือกลับไปทุกครั้ง

ในอดีตท่าพระจันทร์มีประชาชนตั้งบ้านเรือนอยู่หนาแน่นน้อยกว่าที่เห็นในปัจจุบัน อาชีพของประชาชนโดยรวมคืออาชีพค้าขาย ส่วนหนึ่งมีพ่อค้าแม่ค้าจากฝั่งธนบุรีพายเรือสินค้าจากสวนของตนเองมาขายอยู่บริเวณท่าเรือ อีกส่วนหนึ่งเป็นพ่อค้าแม่ค้าบริเวณริมถนนด้านนอกที่จะขายสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไปให้ประชาชนที่กลับจากเรียนหรือทำงาน และจะมาโดยสารเรือข้ามฟากก็จะแวะซื้อสินค้าที่บริเวณท่าพระจันทร์นี้ ท่าพระจันทร์จึงมีสินค้าที่หลากหลายนับแต่ครั้งอดีต ในส่วนของชื่อเสียงด้านตลาดพระและชุดครุยนั้นเริ่มขึ้นในช่วงหลัง โดยตลาดพระเริ่มมีชื่อเสียงที่ท่าพระจันทร์เมื่อประมาณ ๓๐ ปีมาแล้ว ซึ่งจุดเริ่มต้นของตลาดพระที่มีชื่อเสียงของท่าพระจันทร์นั้นสันนิษฐานว่ามาจากการที่ชุมชนท่าพระจันทร์ตั้งอยู่ใกล้วัดมหาธาตุ และมีคนไม่กี่คนริเริ่มให้บริการเช่าพระที่ชุมชนท่าพระจันทร์ หลังจากนั้นจึงมีผู้คนจากที่อื่นอีกเป็นจำนวนมากเข้ามาเปิดบริการเช่าพระที่ชุมชนแห่งนี้ จนชุมชนท่าพระจันทร์กลายเป็นตลาดพระที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง

ในส่วนของชุดรับปริญญา ซึ่งเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนแห่งนี้ สันนิษฐานว่าชุมชนท่าพระจันทร์ตั้งอยู่ใกล้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมีร้านจำหน่ายชุดครุยเก่าแก่อยู่ร้านหนึ่ง พอระยะหลัง ๆ มีคนเข้าไปขอเรียนรู้เกี่ยวกับชุดรับปริญญาจากร้านดังกล่าว และเปิดร้านบริการชุดรับปริญญาขึ้นมาบ้าง เมื่อชุดรับปริญญาเริ่มมีชื่อเสียงในชุมชนท่าพระจันทร์ ก็จะมีคนจากที่อื่นนิยมเข้ามาเปิดร้านบริการชุดรับปริญญาในชุมชนท่าพระจันทร์มากขึ้น จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

จากจุดเริ่มต้นของการก่อตั้งชุมชนในช่วงสงครามซึ่งมีเศรษฐกิจตกต่ำ ประชาชนในช่วงก่อตั้งชุมชนเข้ามาอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวด้วยเหตุผลของความต้องการที่จะหาพื้นที่ทำกินที่ดี จนชุมชนท่าพระจันทร์มีชื่อเสียงในด้านสินค้าหลากหลายประเภท ซึ่งนอกจากมีชื่อเสียงในด้านแหล่งการค้าแล้ว ยังมีความสำคัญในการเดินทางทางเรืออีกด้วย

เอกลักษณ์ของชุมชน

ชุมชนท่าพระจันทร์เป็นชุมชนที่เป็นท่าเรือโดยสารข้ามฟากระหว่าง พระปิ่นเกล้า ท่าศิริราช และท่าพรานนก อีกด้วย บริเวณท่าเรือเป็นที่ค้าขายอาหาร แหล่งเสื้อผ้าเครื่องประดับแฟชั่นทันสมัยต่าง ๆ ลักษณะคล้ายๆ ท่าช้าง แต่นักท่องเที่ยวมีจำนวนน้อยกว่าเพราะท่าเรือที่เล็กกว่า และไม่มีการดำเนินกิจการท่องเที่ยวทางน้ำเช่นท่าช้าง การค้าขายสินค้า handmade และศิลปะไทยจึงมีน้อย ท่าพระจันทร์เป็นชุมชนที่มีสีสันด้วยความเป็นแหล่งร้านค้าอาหารการกินที่สำคัญ ทั้งอาหารทานเล่นและร้านอาหารที่มีชื่อมากมาย เช่น โรตีมะตะปะ ร้ายเสด็กกรมทาง ร้านนายติ ฯลฯ ทั้งนี้ผู้คนส่วนใหญ่ก็นึกถึงอาหารเมื่อนึกถึงท่าพระจันทร์ เพราะที่นี่มีร้านอาหารให้เลือกทานกันตั้งแต่เช้าเรื่อยไปจนกระทั่งดึกค้าเลยทีเดียวย เรียกได้ว่าพลุกพล่านอยู่ตลอดทั้งวัน ร้านอาหารที่บริเวณท่าพระจันทร์มีมากถึง ๑๐๐ ร้านเลยทีเดียวย

นอกจากอาหารการกินแล้วบริเวณที่ท่าพระจันทร์ยังเป็นตลาดพระที่ขึ้นชื่อ เป็นแหล่งศูนย์กลางแลกเปลี่ยนเช่าพระเครื่องแหล่งใหญ่ที่มีมานานกว่า ๕๐ ปีแล้ว ซึ่งมีมากถึง ๕๐ ร้าน โดยไม่นับรวมถึงบริเวณริมบาทวิถีข้างวัดมหาธาตุ นอกจากนี้ชุมชนท่าพระจันทร์ยังเป็นศูนย์รวมร้านค้าเกี่ยวกับการตัดชุดข้าราชการ ชุดครู ชุดปริญญาต่าง ๆ ด้วยถือเป็นแหล่งใหญ่แหล่งหนึ่งซึ่งมีชุดข้าราชการเกือบทุกกระทรวงและชุดครูมหาวิทยาลัยเกือบทุกสถาบันทั้งของรัฐและเอกชน อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นที่ถูกอกถูกใจของผู้คนที่ได้แวะเวียนผ่านไปมานั้นได้แก่ ร้านดูดวง พยากรณ์ชีวิต ที่มีอยู่มากในบริเวณท่าพระจันทร์แห่งนี้ ทั้งที่อยู่ตามใต้ต้นลำทม ทั้งที่ตั้งเป็นร้านสำหรับดูดวงพยากรณ์โดยเฉพาะรูปแบบการทำมาหากินประเภทนี้จึงนับว่าเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่มีมากในชุมชนท่าพระจันทร์ที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นจำนวนไม่น้อยเลยทีเดียวย

ความสำคัญของชุมชนดังกล่าวนี้เองจึงทำให้ชุมชนนี้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางเป็นที่แวะเวียนของผู้คนอยู่เสมอๆ ชุมชนท่าพระจันทร์นั้นเกือบจะกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนที่ไม่เคยที่เงียบเหงาเลย ความมีเสน่ห์ของชุมชนนี้นอกจากเป็นชุมชนที่มีอาหารการกินมากมายแล้ว เสน่ห์อีกอย่างหนึ่งของชุมชนยังอยู่ที่รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทยปนยุโรป ที่เป็นเอกลักษณ์ของเขตพระนครด้วย ลักษณะสถาปัตยกรรมแบบนี้ยังคงได้รับการอนุรักษ์ไว้ส่วนหนึ่ง ลักษณะบ้านเรือนนั้นเป็นตึกแถวไม้ที่เรียงรายกันไป ชั้นล่างของตัวอาคารถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย บ้างต่อเติมเป็นห้องปรับอากาศ บ้างยังคงรูปแบบเดิม ส่วนด้านบนได้รับการอนุรักษ์รักษาไว้ให้เป็นรูปแบบเดียวกัน บริเวณอาคารที่มีชื่อเสียงอยู่บริเวณตรอกมหาธาตุ และ ซอยกลาง ที่มีความสวยงามอย่างมากสังเกตได้ถึงความเป็นชุมชนโบราณ มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเก่าที่ค่อนข้างสมบูรณ์

บรรณานุกรม

- <http://www.resource.lib.su.ac.th/rattanakosin/index.php/๒๐๑๔-๑๐-๒๗-๐๘-๕๒-๓๒/๒๐๑๕-๑๐-๒๐-๐๗-๒๖-๒๗>

ย่านสามแพร่ง

ที่ตั้ง

ตั้งอยู่ที่แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ เขตพระนคร จังหวัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งชุมชนคลองคูเมืองเดิมแห่งนี้ถูกกำหนดให้อยู่ในพื้นที่ของกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ในด้านที่ชิดกับคลองคูเมืองเดิมชั้นใน โดยพื้นที่รวมของชุมชนมีเนื้อที่ประมาณ ๔๒ ไร่

ประวัติความเป็นมา

สามแพร่ง เป็นที่ตั้งวังของพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสามพระองค์ ได้แก่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูเรศธำรงศักดิ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานราธิประพันธ์พงศ์ และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพศาสตร์ศุภกิจ ส่วนคำว่า "แพร่ง" นั้น แปลว่า ทางแยกทางบก ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการตัดถนนผ่านวังทั้งสามเพื่อเชื่อมถนนตะนาวและถนนอัษฎางค์จึงเกิดเป็นทางสามแพร่ง และนำพระนามของทั้งสามพระองค์มาตั้งเป็นชื่อถนน ได้แก่ แพร่งนรา แพร่งสรรพศาสตร์ และแพร่งภูธร

บริเวณแพร่งนรา เคยเป็นบริเวณวังของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนาธิประพันธ์พงศ์ พระนามเดิมพระองค์เจ้าชายวรรณากรต้นราชกุลวรรรณ พระราชโอรสองค์ที่ ๕๔ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเจ้าจอมมารดาเขียน ทรงได้รับสถาปนาเป็นกรมหมื่นนราธิประพันธ์พงศ์ ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๒ ทรงกำกับกรมพระคลังมหาสมบัติในตำแหน่งรองเสนาบดี พระองค์ท่านทรงเป็นผู้ที่มีปรีชาสามารถในการประพันธ์อย่างมาก ท่านทรงเป็นผู้นิพนธ์บทละครร้องและเป็นผู้สร้างโรงละคร "ปรีดาลัย" ภายในพระราชวังของท่าน ซึ่งเป็นโรงละครร้องแห่งแรกของประเทศไทย ในยุคนั้นถือว่าละครร้องเป็นละครศิลปะแนวใหม่ที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนาธิประพันธ์พงศ์นำแบบอย่างมาจากต่างประเทศและดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของเมืองไทย ปรากฏว่าโรงละครดังกล่าวประสบความสำเร็จอย่างสูง โดยชื่อของคณะละครก็คือ "คณะละครนฤมิต" และต่อมาได้รับพระราชทานชื่อใหม่จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ว่า "ละครหลวงนฤมิต" เป็นเหตุให้ในยุคนั้นย่านนี้เป็นแหล่งแวดวงของกลุ่มสังคมชั้นสูง ส่วนชื่อของถนน "แพร่งนรา" ก็ได้มาจากพระนามกรของพระองค์ท่านนั่นเอง

บริเวณแพร่งสรรพศาสตร์ แต่เดิมเป็นที่ตั้งวังของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงสรรพศาสตร์ศุภกิจ พระนามเดิมคือพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงศ์ พระราชโอรสองค์ที่ ๓๔ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเจ้าจอมมารดาสังวาลย์ ทรงเป็นกรมหมื่นสรรพศาสตร์ศุภกิจในรัชกาลที่ ๕ และทรงเลื่อนเป็นกรมหลวงฯ ในรัชกาลที่ ๖ พระองค์มีความสนพระทัยในการเล่นกลองและถ่ายภาพยนตร์เป็นคนแรกของประเทศไทย โดยภาพยนตร์ที่ถ่ายทำไว้ส่วนใหญ่นั้นเป็นพระราชกรณียกิจของรัชกาลที่ ๕ นอกจากนั้นแล้วทรงเป็นต้นราชสกุล "ทองแถม" เมื่อครั้งทรงกำกับกรมช่างมหาดเล็กหรือที่ชาวบ้านมักเรียกในสมัยก่อนว่า "ช่างทองหลวง" ได้โปรดใช้วังนี้เป็นที่ทำการราชการด้วย สิ่งที่หลงเหลือให้เห็นอยู่มีเพียงแต่ประตูวังสูงใหญ่ประมาณตึกสองชั้นที่ยังคงปรากฏให้เห็นถึงร่องรอยของวังเดิมที่โอ้อ่าและมีขนาดใหญ่ ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นแบบยุโรปผสมกับสถาปัตยกรรมแบบไทย

บริเวณแพร่งภูธร แพร่งภูธรมีชื่อถนนมาจากพระนามพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูเรศธำรงศักดิ์ ต้นราชสกุลทิววงศ์ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเจ้าจอมมารดาตลับ กรมหมื่นภูเรศธำรงศักดิ์ทรงประทับ ณ วังซึ่งพระบรมราชชนกโปรดให้สร้างขึ้น ณ พื้นที่ที่เคยเป็นวังเก่ามาก่อนตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๒ เรียกว่า วังริมสะพานช้างโรงสีหรือวังเหนือ เป็นที่ประทับเดิมของพระราชโอรสในรัชกาลที่ ๒ คือกรมหมื่นสนิทนเรนทร์และกรมหลวงสรรพศิลป์ปรีชา เมื่อพระองค์เจ้าทั้งสองสิ้นพระชนม์ลงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงซื้อที่ดินโปรดให้สร้างวังขึ้นใหม่ คือบริเวณหัวมุมสี่กั๊กเสาชิงช้า ริมถนนบ้านตะนาว

ในการสร้างวังพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้รื้อตึกหน้าในพระราชวังนั้นทูลุหยานมาสร้างเป็นที่ประทับพระราชทานกรมหมื่นภูเรศธำรงศักดิ์ หลังจากรวมหมื่นภูเรศธำรงศักดิ์สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ทายาทของพระองค์ได้ขายวังให้กับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์โปรดให้แบ่งพื้นที่ทำเป็นตึกแถว จากนั้นพระราชทานชื่อถนนย่านนั้นว่า "ถนนแพร่งภูธร" บริเวณแพร่งภูธรจรดถนน ๓ ด้าน ได้แก่ ถนนอัษฎางค์ ถนนบำรุงเมือง และถนนตะนาว ปัจจุบันวังซึ่งเป็นที่ประทับของกรมหมื่นภูเรศธำรงศักดิ์ที่ยังเหลือให้

เห็นคือตึกอนุสรณ์สมเด็จพระปิตุจฉาสุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี ซึ่งปัจจุบันเป็น "สุมาลอนามัย" กับตึกแถวบริเวณโดยรอบที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถือว่าแพ่งภูธรเป็นบริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลามากกว่าบริเวณอื่น คือนอกจากการเกิดใหม่ของอาคารพักอาศัยและอาคารพาณิชย์แล้ว ยังเกิดสถานบริการชุมชนด้านสาธารณสุขคือสถานีอนามัยสุมาล ก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนแพ่งภูธรในขณะนั้นเป็นตึกแถวสองชั้นโอบล้อมพื้นที่ว่าซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวตึกเดิม มีการวางแนวตึกแถวให้หันหลังชนกับตึกแถวบริเวณริมถนนบำรุงเมือง ถนนอัษฎางค์ ถนนตะนาว และถนนแพ่งนรา

ผู้คนในชุมชน ชุมชนคลองคูเมืองเดิมแห่งนี้เกิดขึ้นในราวสมัยรัชกาลที่ ๕ ในระยะนั้นบริเวณรอบเมืองพระนครมักจะมีการขุดคลองเพื่อใช้โดยสารติดต่อกัน โดยมีคลองคูเมืองเดิมเป็นคลองสายหลักจนเกิดการรวมตัวของผู้คน อีกทั้งชุมชนนี้ก็เป็ชุมชนหนึ่งที่อยู่ใกล้เขตพระบรมมหาราชวังและเคยเป็นวังเก่าของพระบรมวงศานุวงศ์ รวมทั้งเป็นที่พักอาศัยของ ข้าราชการ ข้าราชการบริวาร และช่างฝีมือในพระราชวังในอดีต โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ได้พระราชทานที่ดินในเขตนี้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของคนในสังคมชั้นสูงที่มักจะเป็นเชื้อพระวงศ์ เมื่อข้าราชการเหล่านี้เสียชีวิตลงประกอบกับบางส่วนได้ย้ายออกไปอยู่ที่อื่น ต่อมาชาวจีนพากันอพยพเข้ามาอยู่อาศัยแทน เป็นเหตุทำให้คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน เมื่อลูกหลานของชาวจีนเหล่านี้เติบโตขึ้นก็ได้ย้ายออกไปอยู่ที่อื่น อาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนมักจะเป็นอาชีพค้าขาย

สามแพ่งเป็นตัวอย่งที่สำคัญของการเปลี่ยนผ่านจากการอยู่ร่วมกันของวังกับบ้าน โดยมีการสร้างวังพร้อมกับการสร้างตึกแถวให้ผู้คนเช่าบริเวณหน้าวังหรือรอบวังเพื่อหารายได้ เห็นได้ชัดเจนจากวังของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ และวังกรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ และในภายหลังกรมหมื่นภูธรเสนา สิ้นพระชนม์ รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงซื้อวังของกรมหมื่นภูธรเสนา และโปรดให้รื้ออาคารเก่าแล้วสร้างขึ้นเป็นตึกแถวให้ชาวต่างชาติและชาวบ้านมาเช่าเปิดห้างร้านและอาศัยอยู่รอบวังแทน

สภาพชุมชนสามแพ่งในอดีตถือเป็นย่านทางเศรษฐกิจที่สำคัญในยุคสมัยนั้น เนื่องจากมีการพัฒนาระบบสัญจรทางบก ทั้งแนวทางการรางและรถประจำทางในสมัยต่อมาและการสร้างตึกพาณิชย์อยู่อาศัยขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว จึงมีการประกอบการค้าที่เฟื่องฟูมาก เพราะที่ตั้งชุมชนมีทำเลอยู่ในตำแหน่งที่เป็นตัวเชื่อมของเมืองเก่าที่ออกสู่เมืองชั้นนอกที่สำคัญ และด้วยชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในกรุงเทพฯ สมัยก่อนนั้นค่อนข้างรุ่งเรือง ทำให้ย่านดังกล่าวกลายเป็นแหล่งที่จับจ่ายซื้อของและเส้นทางในการสัญจร ดังนั้นร้านค้าในย่านนั้นจึงเป็นร้านที่มีชื่อเสียงได้รับการยอมรับจากผู้คนจนมาถึงปัจจุบัน

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีการตั้งหน่วยงานราชการสำคัญในบริเวณสามแพ่ง เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม และกระทรวงยุติธรรม จึงมีร้านอาหารเกิดขึ้นมากมายเพื่อไว้บริการข้าราชการและผู้มาติดต่อ นอกจากนี้สามแพ่งยังเป็นแหล่งจำหน่ายเครื่องแบบข้าราชการและนักเรียน ตลอดจนเครื่องหนังแว่นตา นาฬิกา และข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ส่งเสริมให้ความคึกคักและมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น โดยเฉพาะหลังปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ต่อมาเมื่อการจราจรลดความหนาแน่นลงและการย้ายส่วนราชการออกไปจากพื้นที่ทำให้ผู้คนลดลง การค้าย่านสามแพ่งจึงไม่รุ่งเรืองเหมือนในอดีต คนในชุมชนจึงหันมาขายของให้กับนักท่องเที่ยวแทนกลุ่มข้าราชการเช่นในอดีต

สามแพ่งถือเป็นย่านการค้าที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และทั้งย่านที่อยู่อาศัย สืบทอดวิถีชีวิตมาถึงสามชั่วอายุคน ซึ่งผู้คนในชุมชนสามแพ่งต่างตระหนักถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมภายในชุมชน จึงพยายามอนุรักษ์สิ่งเดิมให้คงอยู่ตลอดไป

บรรณานุกรม

- [http://www.resource.lib.su.ac.th/rattanakosin/index.php/๒๐๑๔-๑๐-๒๗-๐๘-๕๒-๓๒/๒๐๑๕-๑๐-๑๙-](http://www.resource.lib.su.ac.th/rattanakosin/index.php/๒๐๑๔-๑๐-๒๗-๐๘-๕๒-๓๒/๒๐๑๕-๑๐-๑๙-๐๗-๕๕-๒๐)

๐๗-๕๕-๒๐